

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Областна администрация
Търговище

Утвърдил на основание
чл.14 от Закона за младежта: .....

СВЕТЛИН БОНЕВ
Областен управител на
Област Търговище
25.02.2016 г.

ОБЛАСТЕН ПЛАН ЗА МЛАДЕЖТА ОБЛАСТ ТЪРГОВИЩЕ 2016 ГОДИНА

м. февруари 2016 г.

Съдържание

I. Въведение	3
II. Анализ на предизвикателствата пред младежта в област Търговище:	
1. Демографска перспектива.....	4
2. Формално и неформално обучение.....	6
3. Младежка заетост.....	13
4. Икономическа активност и предприемаческо.....	16
5. Достъп до информация и услуги.....	19
6. Гражданска активност.....	21
7. Младежко доброволчество.....	27
8. Здравословен начин на живот.....	33
9. Младите семейства.....	44
10. Социалното включване на младите хора.....	44
11. Младежка престъпност.....	48
12. Младите хора в малките населени места и селски райони.....	53
13. Управление на младежката политика.....	55
III. Приоритети и специфични цели за провеждане на регионалната политика за младежта и мерки за постигането им.....	56
IV. Описание на съвместните дейности, които допринасят за постигане целите на общинските, областните и националната стратегия за младежта.....	62
V. Организация и координация на дейностите за постигане на целите.....	74
VI. Действия по наблюдение, оценка и актуализация на областния план за младежта.....	75
VII. Ред и начин за осигуряване на информация и публичност на плана.	75

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Областният план за младежта на област Търговище е разработен въз основа на приоритетите и стратегическите цели, заложи в Националната стратегия за младежта 2012-2020 г., в изпълнение на Закона за младежта и анализите на потребностите на младежите, представени от общините.

Той разписва изпълнението на Националната политика за младите хора в област Търговище на възраст от 15 до 29 години, формирана според техните потребности и синхронизирана с приоритетите на европейската политика за младежта, а именно:

- насърчаване на икономическата активност и кариерното развитие на младите хора
- създаване на благоприятни условия за училищно и университетско образование и неформално обучение
- професионално и личностно реализиране
- осигуряване на информираност във всички сфери и аспекти на общественно-икономическия живот
- повишаване на гражданската активност
- приобщаване към управлението на местно, областно и национално ниво, развитие на младите хора в малките населени места и селски райони, повишаване ролята на младежите в превенцията на престъпността.

Грижата за младите хора е най-важната национална кауза, за да се осигури европейското развитие на България. Настоящият план определя основните цели и приоритети на област Търговище в сферата на младежките политики. Той се базира на потребностите на младите хора и има за цел да ги подпомага в тяхното развитие като активна част от обществото. В синхрон е с приоритетите на Европейската политика за младежта и е документ за разработване на конкретни мерки за работа с младите хора, за тяхната реализация и успешно осъществяване.

С навършването на 14 години започва периодът на юношеството, в който младата личност оформя своята идентичност, интереси и ориентация за развитие, изпитва силна потребност от себеутвърждаване и доверие. Основните теми и широкият обхват на проблемите, които засягат младите хора, налага прилагането на многосекторен подход в изпълнението на плана.

При разработването на настоящия план Областна администрация Търговище осъществи тясно сътрудничество с институции и организации от секторите: образование, заетост, социална подкрепа, здравеопазване, вътрешен ред и сигурност, с неправителствените организации, Местните комисии за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни и др.

II. АНАЛИЗ НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД МЛАДЕЖТА В ОБЛАСТ ТЪРГОВИЩЕ

1. Демографска перспектива

В условията на динамично развиващо се общество, настъпващите промени и засилващата се емиграция на млади хора в чужбина, едно от най-големите предизвикателства пред институциите е да мотивират младите хора да се реализират в България, да се създаде стабилен социален и икономически климат, мотивиращ младежите да останат в страната. Според прогнозите на НСИ в периода до 2020 г. броят на младите хора ще намалява, като особено рязко това ще се отрази на възрастовите групи 15-19 и 20-24 години.

Основната характеристика на младежката общност в област Търговище, както и предизвикателствата пред нея, не са по-различни от тези на младежите в национален мащаб.

Към 31.12.2014 г. жителите в областта са 116 420 души, с 1 299 души по-малко в сравнение с предходния период. 47.8% от населението е концентрирано в областния град. През 2014 г. в градовете живеят 62 948 души (54,1%), а в селата – 53 472 души (45,9%). Процесът на депопулация е налице във всички общини на региона. По-голям е делът на младите хора в общините Търговище и Попово, които живеят в градовете. Обратна е тенденцията в общините Омуртаг, Антоново и Опака. Те се характеризират с отдалеченост и разпокъсаност на населените места от центъра на общината и в тях повечето млади хора живеят в селата.

Съотношението мъже/жени се променя слабо за последните 5 години. Запазва се тенденцията като цяло превес да има относителния дял на женския пол. През 2014 г. жените са 51,01% /59 393/, а мъжете – 48,99% /57 027/. Броят на представителите от мъжки пол е незначително по-висок сред детското население и това в трудоспособна възраст, докато след 65 години отчетливо преобладава женския пол.

През 2014 г. разпределението на жителите на областта по възрастови групи е както следва:

- от 0 до 19 години – 19,52 % /22 721 души/ при 18,2 % за страната;
- от 20 до 64 години – 60,39 % / 70 301 души/ при 61,8 % за страната;
- над 65 години – 20,09 % /23 398 души/ при 20 % за страната.

Увеличава се делът на лицата над 65-годишна възраст и намалява делът на детското население и населението в трудоспособна възраст. Коефициентите на възрастова зависимост са с неблагоприятна тенденция за Област Търговище. Тенденцията за застаряване на населението е по-силно изразена в селата. Налице е продължаващ процес на застаряване на населението, който се изразява в намаляване на абсолютния брой и относителния дял на населението под 15 години и увеличаване на броя и дела на населението на 65 и повече години. Най-голям е относителният дял на населението на 65 и повече години в община Попово (22,0%), а най-нисък в община

Омуртаг (17,1%). Делът на населението на възраст под 15 г. е с най-висок относителен дял в община Омуртаг (15,0%), а най-нисък в общините Попово (12,8%) и Опака (13,0%). Населението във възрастовата група 15 – 64 години е с най-висок относителен дял в община Търговище (68,2%) и община Омуртаг (68,1%).

В община Търговище - от 57264 души през 2011 год., към 31.12.2014 г. населението наброява 55596 жители – като 10661 е населението до 18 години и 44935 е пълнолетното население.

В настоящия момент в община Антоново населението на общината е 5859 лица, като от тях 1079 са лица до 18 годишна възраст, а пълнолетното население е 4780 лица. В община Антоново 14,55 от населението е на възраст 0-14 години; 59,34 от населението е на възраст 15 - 59 години; 26,11 от населението е на възраст над 60 години.

Община Опака включва шест населени места. Към 30.06.2015 г. постоянното население на общината е 6 298 жители по данни на отдел ГРАО, като около половината живее в града. В сравнение с миналия период население на общината е спаднало с около 1 546 души. Женското и мъжкото население са изравнени в почти всички възрастови групи. Населението в подтрудоспособна възраст е 1042 души, а в надтрудоспособна възраст – 1581 души.

Броят на населението в община Омуртаг по постоянен адрес към 31.12.2014 г. е 21 442 души. То е разпределено неравномерно по отделните населени места, като 10 647 са мъжете и 10 795 души са жени. От тях 7 457 души са живущите в гр.Омуртаг, а останалите 13 985 души са жители на населените места - 41 броя в Община Омуртаг.

Възрастовата структура на община Попово към 2015 г. е следната /данните са към 06.2015 г./- общото население е 27225 жители, от които от 0-18 години са 4602 лица, мъже от 18-62 години – 7870 лица, жени от 18– до 59 години - 6806 лица, мъже над 62 год. – 2893 лица, жени над 60 год. - 5054 лица. Или през 2015 г. от общия брой население (27225 жители) в трудоспособна възраст са 14676 лица, под трудоспособна възраст (от 0 до 18 год.) са 4602 лица, над трудоспособна възраст (за жените – над 60 год. год. и за мъжете - над 62 год.) са 7947 лица. Тенденцията е към застаряване на населението, спрямо периода 2010- 2015 г., както и намаляване броя на хората в трудоспособна възраст и на децата.

Таблица 1

Население от 10 до 29 г. по възрастови групи и пол.

Област Търговище	Всичко	Мъже	Жени
10-14 г.	5780	2969	2811
15-19 г.	5707	2912	2795
20-24 г.	6299	3266	3033
25-29 г.	6688	3521	3167

Данните са на НСИ към 31.12.2014 г.

Таблица 2

Население от 10 до 29 г. по възрастови групи и местоживеене.

Област Търговище	Всичко	В градовете	В селата
10-14 г.	5780	3020	2760
15-19 г.	5707	3169	2538
20-24 г.	6299	3306	2993
25-29 г.	6688	3630	3058

Данните са на НСИ към 31.12.2014 г.

Таблица 3

Население по етническа група и възраст.

Област Търговище	Възраст в навършени години 10-19 г.	Възраст в навършени години 20-29 г.
1.Българска	4931	5428
2.Турска	4560	5099
3.Ромска	1352	1342
4.Друга	78	121
5.Не се самоопределят	158	179

Данните са на НСИ към 01.02.2011г.

От горепосочената таблица е видно, че децата и младите хора от 10 до 29 год. в област Търговище са представени основно в три етнически групи: българска - 10359, турска - 9659, ромска - 2694.

2.Формално и неформално обучение

Равният достъп до образование означава осигуряване на конституционното право на всички деца да получат съизмеримо по качество образование. Упражняването на това право включва безплатно училищно обучение за придобиване на средно образование, както и непрекъснатото повишаване на образованието и квалификацията. Държавата създава възможности децата да посещават училища със съвременна материално-техническа база и с квалифицирани учители, където те да получават образование, съответстващо на потребностите на съвременния живот.

При осъществяването на образователната дейност не се допускат ограничения или привилегии, основани на различията между учениците и младежите. За онези, които нямат равен старт (недостатъчно добре владеещи български език, лица със специални образователни потребности и/или от етнически уязвими групи), се полагат специални грижи с оглед тяхното пълноценно участие в образователния процес. Равният достъп до образование включва диференциране на грижата спрямо различните потребности на учениците.

Тези политики и мерки са залегнали в основните стратегически документи на Министерството на образованието и науката.

В регионален план няколко водещи фактора определят политиката в областта за осигуряване на достъп до образование на всички ученици, а именно: ниският социален

статус на населението, високото ниво на емиграция, наличие на рискови групи ученици в неравностойно и уязвимо положение и пр.

Тези обстоятелства обособяват учениците в неравностойно и уязвимо положение като най-рисковите групи.

В профила на учениците, на които е необходимо да се осигури образование, се включват преди всичко подлежащите на задължително обучение до 16-годишна възраст. В регионалната училищна мрежа за населените места, в които не функционират училища, се осигурява безплатен транспорт за извозването на учениците до училищата в най-близкото селище.

Завършващите осми клас ученици със специални образователни потребности имат възможност да продължат обучението си в професионални паралелки за придобиване на I-ва степен професионална квалификация в ПГТХВТ „Ал. Константинов“ гр. Търговище, в ПУИ „Д-р Петър Берон“ гр. Търговище и в ПГТЛП гр. Попово.

За всички слуховоувредени ученици от североизточния регион на страната е осигурен равен достъп до образование и обучение в СОУ за деца с увреден слух “Свети Иван Рилски” гр. Търговище. За учениците от отдалечените области, както и за ученици над 16-годишна възраст училището предлага форма от интернатен тип обучение, включващ пълния образователен цикъл /задължителна подготовка, задължително–избираема подготовка, свободно-избираема подготовка, самоподготовка, слухово-речева рехабилитация, отдих и игри, хранене/ от II до XII клас, осигуряващ една толерантна и стимулираща учебна среда. В училището се планират и реализират разнообразни извънкласни форми, мотивиращи слуховоувредените ученици да участват в дейности през свободното си от учебни занятия време. Пълноценно се осъществява сътрудничество между училището и обществеността.

Иницирираната Кампания на КНСБ „Моето първо работно място“ има за цел запознаване на зрелостниците с основните трудови, социални и осигурителни права, както и развиване на гражданското самосъзнание на завършващите средните училища; осъществяване на прехода от училище към пазара на труда; успешната адаптация на учениците към света на труда; мерките срещу разрастването на сивата икономика; кариерното развитие на дванадесетокласниците випуск 2016 година и др.

Значим принос за осигуряването на достъп до образование на млади хора е участието на 4 училища от областта в по проект BG05M2OP001-3.003-0001 „Подкрепа за равен достъп и личностно развитие“ по ОП „Развитие на човешките ресурси“, с основна цел осигуряване на подкрепяща среда за равен достъп до образование и за отваряне на образователната система с оглед осъществяването на включващо обучение. Реализирани са специализирани обучения със слуховоувредени ученици и ученици с множество увреждания по отделни учебни предмети.

За осъществяване на училищно образование и обучение на ученици над-16 годишна възраст в училищата от областта се предлагат неприсъствени форми на

обучение. Така например през учебната 2016/2017 година се планира прием в 6 паралелки със задочна и една във вечерна форма на обучение по професионална подготовка.

Във връзка с прилагането на Национална стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността (2014-2020), от РИО Търговище е разработена Програма за повишаването на грамотността. В програмата се поставя акцент върху създаването на среда за насърчаване на грамотността, в която специално място се отделя на съвременните информационни средства и на ролята на учителите. Предвидена е специализирана квалификация на всички учители за съвременните методи на преподаване и диагностика на четенето.

В община Търговище функционират 41 учебно-възпитателни заведения /УВЗ/ – 27 в града и 14 в селата. Училищната мрежа включва 25 училища. В града има 15 училища: 4 основни, 2 средни общообразователни, 1 спортно, 1 профилирана гимназия, 5 професионални гимназии¹, 2 специални училища, от които едното е с професионална подготовка за деца с увреден слух, а другото е помощно училище-интернат. В селата функционират 10 училища, като всичките са основни. Училищната мрежа е допълнена и с 1 общинско извънучилищно педагогическо учреждение², удовлетворяващо интересите и потребностите на децата в свободното време. Съществува и 1 държавно извънучилищно педагогическо учреждение – Ресурсен център, удовлетворяващо интересите и потребностите на децата със специални образователни потребности. Целодневните детски градини са 14, като 10 от тях са в града и 4 в селата с филиали в 17 села. Градините са общо с 80 групи. В общината не функционира висше учебно заведение. В общината има общо 10 селски основни училища и 4 ЦДГ в селата с филиали (като в 17 села функционират филиални групи); в града училищата са общо 15, като 8 от тях са общински и 7 държавни, а детските градини са общо 10 на брой. В община Търговище няма защитени училища, функционират 9 средищни (3 в града и 6 в селата). В общината функционира само едно помощно училище – ПУ-Интернат „Д-р Петър Берон“. През 2014-2015 година в община Търговище се обучават **6325** ученика в общински и държавни училища.

Броят на отпадналите от училище деца през учебната 2010/2011 година– 56; през учебната 2011/2012 година- 48; през учебната 2012/2013 година -37; през учебната 2013/2014 година- 36; и децата, отпаднали от училище през учебната 2014/2015 година- 20.

Причините за отпадането на учениците от училище са: заминаване в чужбина, ранни бракове, социално-битови и семейни причини (финансово затруднение на

---

¹ Професионално техническа гимназия “Цар Симеон Велики”, Професионална гимназия по икономическа информатика ‘Джон Атанасов’, Професионална гимназия по земеделие, Професионална гимназия по туризъм и хранително-вкусови технологии „Алеко Константинов” и Професионална гимназия по електротехника и строителство.

² Обединен детски комплекс

родителите, невъзможност за осигуряване на средства за обучението им), липса на мотивация за учене.

Обхващането в предучилищно образование е следното:

- в детските градини: 87 %;
- в подготвителните групи: 97 %.

Образователното равнище на населението на община Антоново е по-ниско от средните стойности на показателя за страната, като най-висок дял имат лицата с начално и по-ниско образование, следвани от тези с основно и средно образование.

Учениците се обучават в едно СОУ „Св. Св. Кирил и Методий“ – гр. Антоново, две основни училища /ОУ „Н. Й. Вапцаров“ – с. Стеврек и ОУ „Н. Й. Вапцаров“ – с. Трескавец/ те са и защитени и едно начално училище „Д-р Петър Берон“ – с. Изворово. Това е оптималната структура, но тя предполага голяма част от децата от селата да пътуват до най-близкото училище извън своето населено място, което затруднява обратната връзката на родителите с училището. Децата са обхванати в една ЦДГ с групи в селата Изворово, Трескавец, Таймище и Стеврек.

Броят на отпадналите от училище деца през учебната 2010/2011 година– 34; през учебната 2011/2012 година- 32; през учебната 2012/2013 година- 18; през учебната 2013/2014 година- 12; и децата, отпаднали от училище през учебната 2014/2015 година- 9.

През последните години е в ход оптимизация на училищната мрежа. Както в повечето общини, така и в община Опака се пристъпи към закриване на училища. Сега на територията на общината функционират 7 учебни заведения, от които:

- *Предучилищното образование* – детските градини са общо 4, като към едната има два филиала. Броят на децата в посещаващи детските градини е 133, а тези в предучилищна форма – 50.
- *Основното и средно общо образование* децата в общината получават в едно средно училище СОУ „Васил Левски“ в гр.Опака и две основни училища в с. Крепча и с. Голямо Градище.

Общият брой ученици за учебната 2015/2016г. обучаващи се в училищата е 457, разпределени в 28 паралелки. Средното образование е с четири годишен срок на обучение и се осъществява в СОУ „Васил Левски“ гр. Опака. Текущата демографска ситуация изостря проблема с броя на учениците и пълняемостта на паралелките. По данни на отдел „Образование“ в Община Опака не са регистрирани необхванати деца, а отпаднали от училище от 2010 до 2015 година - няма.

През 2014/2015 год. образователното дело в Община Омуртаг се осъществява от 10 учебни заведения, 1 общежитие, 6 средищни детски градини с 10 филиала, детска ясла и други дейности по образованието. На територията на общината има и други институции и НПО, които извършват образователни и възпитателни дейности – Професионална Гимназия по текстил и лека промишленост. Учебните звена се

разпределят по видове, както следва: две начални, шест основни, една прогимназия и една гимназия.

Детските заведения в общината са общо 18 - 6 средищни целодневни детски градини с 10 филиала. В града има и самостоятелна детска ясла -1 брой с три групи и с функционираща към нея детска млечна кухня- 1 брой. Основният проблем е малкият брой деца в групите по селата, където приемът е от 2 до 6 години.

В сферата на образованието са заети 399 щатни бройки, като от тях 238 са педагогически и 161 непедagogически персонал.

Действащото организирано столово хранене позволява учениците да получават питателна и евтина храна /закуска, обяд/.

Към всички учебно-възпитателни заведения има изградени здравни кабинети, в които са назначени медицински специалисти.

Училищата от община Омуртаг прилагат системата на делегирани бюджети от 2001 година до сега. Въвеждането на системата на делегирани бюджети даде възможност за взимане на решения от по-ниско ниво. Директорите и колективите на училищата много по-добре познават потребностите на даденото учебно заведение. Контрола, който директора упражнява когато знае, че икономии могат да се пренасочат според нуждите на училището е на много по-високо ниво. Като цяло системата на делегираните бюджети доказва своята оптималност и положителни резултати.

Общ брой ученици: 2351, брой училища: 10, брой детски градини: 6.

Ученици с увреждания, интегрирани в образователния процес: общ брой- 10, разпределение по училища- 7, разпределение по детски градини -3.

В община Омуртаг няма необхванати деца от образователната система за изследвания пет годишен период 2011-2015 г.

Отпадналите от училище деца през последните учебни години намалява: деца, отпаднали от училище през учебната 2010/2011 г.- 30; отпаднали от училище през учебната 2011/2012 г.- 19; през учебната 2012/2013 г.- 18; през учебната 2013/2014 г.- 16; и деца, отпаднали от училище през учебната 2014/2015 г.- 5.

На територията на Община Попово работят пет целодневни детски градини и едно ОДЗ. Всичките те се намират в град Попово. Към ОДЗ съществуват 3 яслени групи. От 01.01.2015 г. към ОДЗ е разкрита и детска кухня, която ежедневно осигурява обедно меню на над 35 деца. Всичките те се намират в град Попово. Децата от селата на Община Попово се обслужват в други 15 "селски" групи, разпределени към поповските детски градини. Системата на образованието на територията на общината обхваща 6 основни училища в селата: Водица, Зараево, Ломци, Садина, Светлен, Славяново, 3 основни училища в общинския център и 3 гимназии в общинския център, две от които са професионални. Финансирането на училищата се извършва от общината и от отделни министерства чрез системата на делегираните бюджети.

На територията на Община Попово функционира филиал на ПУИ „ д-р Петър Берон“ гр. Търговище, където се обучават 8 деца със специални образователни потребности.

Общият брой ученици на територията на общината за учебната 2014/2015 г. е 2589, обучавани от над 200 педагози. В община Попово необхванатите деца от образователната система за изследвания пет годишен период 2011-2015 г. са общо 13, като през 2015 г. има само едно дете необхванато от образователната система.

Отпадналите от училище деца през последните учебни години намалява: деца, отпаднали от училище през учебната 2010/2011 година– 0; отпаднали от училище през учебната 2011/2012 година- 11; през учебната 2012/2013 година -12; през учебната 2013/2014 година-2; и деца, отпаднали от училище през учебната 2014/2015 година - 4.

Броят на децата, посещаващи детски и учебни заведения към 31.10.2015 г. е както следва: деца в детски градини /без предучилищна форма/- 313 бр.; деца в предучилищни форми на образование /училища и детски градини/- 358 бр.; деца в общински и държавни училища (1–4 клас) – 849 бр.; деца в общински и държавни училища (5–8 клас) – 885 бр.; деца в общински и държавни училища (9–12 клас) – 841 бр. Общ брой деца в общински и държавни училища – 2589 бр. Общ брой деца в детски градини- 657 бр.

В общините на територията на област Търговище няма точна информация за броя на младежите, завършили висше образование през 2015 г.

По информация на Регионален инспекторат по образованието, гр. Търговище в община Търговище през 2015 г. от училище са отпаднали 20 деца, в община Попово отпадналите ученици са 11 (11% от общия брой отпаднали ученици за областта - 97), а заминалите в чужбина – 24 (13,8% от общия брой ученици заминали в чужбина - 173). Реинтегрирани през настоящата учебна година са 1. В община Антоново през учебната 2014/2015 г. са отпаднали 9 ученика, в община Омуртаг отпадналите са 34, а в община Опака няма отпаднали деца.

При постъпили уведомления и сигнали за преждевременно напуснали образователната система лица в задължителна училищна възраст се съставят констативни протоколи.

Независимо от тенденцията за намаляване на броя на отпадналите от училище ученици на територията на област Търговище, проблемът остава изключително сериозен, особено като се отчитат и процесите на скрито неприсъствие на деца в училищата (трайно непосещаващи училище) от гледна точка запазване на училища и работни места на педагогическия персонал. Най-много ученици отпадат от 9 клас и в началните класове. Причините за отпадане от училище се групират в няколко основни категории – социално-икономически, образователни и етнокултурни. Най-ясно феноменът се проявява в градските ромски гета и в селата с преобладаващо ромско население.

В областта се предприемат мерки за задържането на младите хора в училище и за придобиване на образование и квалификация на млади хора, прекъснали обучението

си. Стартирането на двата проекта по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“: „Успех“ и „Подобряване качеството на образованието в средишните училища чрез въвеждане на целодневна организация на учебния процес“ има важно значение за етническата интеграция на учениците и задържане на застрашените от напускане на училище. С тези проекти се осигуряват дейности за обезпечаване правото на равен достъп до образование и диференциране на грижата към учениците.

Реализирани са специализирани обучения със слуховоувредени ученици и ученици с множество увреждания по отделни учебни предмети. Осъществени са обучения на родители и учители на тема: „Позитивно родителство“, „Развитие на комуникативните умения на децата и учениците със слухови нарушения или с множество увреждания, чрез различни модели на общуване“.

Младежите, отпаднали от системата на образованието, нямат придобита степен на професионална квалификация и възможностите им за завръщане в системата на образованието са ограничени. За младите хора, навършили 16 години - неграмотни и слабограмотни, към дирекциите „Бюро по труда“ се осигурява обучение за ограмотяване по проекти, финансирани по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“.

В област Търговище се реализираха дейностите по проект BG051PO001- 4.3.03-0001 „Нова възможност за моето бъдеще“ по ОП „Развитие на човешките ресурси“. Целта на проекта е да създаде и изпробва Система за идентифициране и признаване на неформално и самостоятелно придобити знания, умения и компетености. По време на тестването на системата бяха валидирани 251 бенефициенти. Те доказаха своите знания, умения и компетенции придобити по неформален път и получиха сертификати от съответните професионални гимназии. Най-много кандидати се явиха по специалностите „Работник в заведенията за обществено хранене“ и „Сервитьор-барман“, като през всички етапи преминаха и успяха да валидират съответно 51 и 42 бенефициента. От всички професионални гимназии в областта, които участваха в проекта, най-голямо участие има ПГТХВТ – 227 бенефициенти, а останалите са съответно: ПГТЛП гр. Омуртаг - 11 бенефициенти; ПГИИ – 9 бенефициенти и ПГЕС – 4 бенефициенти. Във връзка с устойчивост на развитието на проекта са новите промени със Закона за училищното и предучилищното образование и обучение, с които се дава възможност професионалните гимназии да издават документ, който да доказва придобитите извън формалното образование знания и умения, включително и на работното място.

За осигуряване на възможност за придобиване на трудов стаж на безработни младежи, завършили висше образование, с цел улесняване прехода между образование и заетост в институции от публичната администрация, са включени, съответно по Национална програма „Старт в кариерата“ и по схема „Старт в администрацията“. Организиран са срещи със млади хора, завършващи средно образование, за информиране възможностите за трудовата им реализация.

Функционирането на образователните институции е тясно свързано с населените места, в които се намират. Тази зависимост се засилва особено в настоящия етап, когато функциите на образованието се изменят и то е длъжно да поеме икономически и социални задачи, каквито в миналото не са му били присъщи. Въпреки индивидуалния облик на всяко училище, изграждан през годините, демографските процеси, свързани с трайното намаляване на раждаемостта, създава предпоставки за оптимизация на училищната мрежа. Образователната система в областта е поставена пред дилемата да осигури възможност учениците да бъдат извозвани до училища със съвременна материално-техническа база и с добри условия за почивка и изхранване, както и да получават образование, съответстващо на потребностите на съвременния живот. В тази връзка и по смисъла на разпоредбите на Закона на народната просвета бяха създадени „Средищни училища“, които се намират в най-близкото населено място на територията на съответната община или на съседна община, където се обучават учениците от селищата, в които няма училище.

От месец януари 2012 г. се стартира проектът „Подобряване на качеството на образованието в средищните училища чрез въвеждане на целодневна организация на учебния процес“ по ОП „Развитие на човешките ресурси“. В рамките на проекта се включиха всички средищни училища от област Търговище. На средищните училища се предоставят допълнителни средства за осигуряване обучението на пътуващите ученици за транспортни разходи, средства за целодневна организация на учебния ден и за столово хранене за пътуващи ученици от I до VIII клас. Предвижда се продължаване на проекта през следващия програмен период.

Постигането на качествено образование предполага максимално насърчаване на учениците да посещават училище и активно да участват в образователно-възпитателния процес. Извършени са проучвания в регионален план с цел подпомагане и разработване на ефективни политики срещу допускането на отсъствия без уважителни причини от учениците. Налице са убедителни данни, че се обособяват рискови групи ученици, които са засегнати в по-голяма степен от проблема. В тази връзка важна страна от регионалната и училищните образователни политики е да се поощряват инициативите на ръководствата и на педагогическите специалисти за намаляване на неизвинените отсъствия на учениците. Разработването на разнообразни и гъвкави програми за индивидуална и групова работа със застрашени, както и други подобни педагогически мерки са ефективни механизми, които намаляват риска.

3. Младежка заетост

В условията на пазарна икономика от най-важно значение за младите хора е предстоящото им трудово и социално реализиране. Към този план трябва да съществуват добри перспективи за осигуряване на заетост, поддържане и подобряване условията на труд, както и добра среда за разширяване на възможностите за интегриране.

Причините за младежка безработица могат да се обединят в няколко аспекта:

- дисбаланс между реалното търсене на пазара на труда и младежите с определено професионално направление;
- занижено равнище на професионална квалификация, дължащо се на слаба практическа подготовка и ниска информираност;
- слабо търсена или неточна професионална ориентация;
- липсата на трудов опит, който е основен фактор за всеки работодател при подбор на кадри;
- демотивация от предлаганото заплащане при несъобразяване или пренебрегване на дадената квалификация;
- малко на брой работодатели инвестират в обучението и квалификацията на младите работници и служители;
- ниска производителност и адаптивност на младите хора;

Съгласно действащото законодателство в Република България на 15 години младият човек става трудоспособен, като започването на работа на по-ранна възраст е при условията на специална закрила. Насочването на политиките за развитие би подпомогнало кариерната ориентация и би облекчило включването на трудоспособните хора в системата на трудовата заетост. Тези от тях, които са без опит, квалификация и ниско образование, са в неблагоприятно положение и са най-засегнати от влошените икономически условия. Необходимо е да се положат усилия в посока на плавното преминаване от учебната скамейка към пазара на труда чрез разширяване на стажове и практики в държавния и частния сектор.

Често младите хора изпитват липса на необходимата информация за устройване на работа. Няма практика работодатели да инвестират в обучението и квалификацията на младите работници и служители. Голяма част от тях са демотивирани от предлаганото заплащане, както и от условията на работа, което ги превръща в потенциален ресурс на заетостта в сивата икономика.

По данни на Дирекция „Бюро по труда“ гр. Търговище към 31.12.2015 г. регистрираните безработни младежи до 29 г. са общо 358 лица, което представлява 12,8% от всички регистрирани търсещи работа лица. От регистрираните младежи до 29 години, представителите на рискови групи са показани в следващата таблица:

Таблица 4

Групи	Брой
Начално и по-ниско образование	173
С намалена работоспособност	7
Самотен родител	1
Майки с дете до 5 г.	69
От социални заведения	0
Освободени от места за лишаване от свобода	0

По данни на ДБТ – гр. Търговище

Броят на безработните младежи регистрирани в ДБТ Попово към 31.12.2015 г. е 315 лица.

От регистрираните младежи до 29 години, представителите на рискови групи са показани в следващата таблица:

Таблица 5

Регистрирани младежи	До 19 години	От 20 до 24 години	От 25 до 29 години	Общо
Висше образование	0	14	26	40
Средно образование	9	69	97	175
В т.ч. средно професионално образование	5	49	67	121
Основно образование	5	19	20	44
Начално и по-ниско образование	5	19	32	56
С намалена работоспособност	1	3	8	12
Самотни родители	0	2	3	5
Майки с деца до 3 години	0	14	18	32

По данни на ДБТ – гр. Попово

В двете общини Омуртаг и Антоново обслужвани от Дирекция „Бюро по труда“ гр. Омуртаг делът на безработните младежи от всички регистрирани безработни към 31.12.2015 г. е 8,2%. Този показател за област Търговище е 10,7%, а за страната 15,2%. Към 31.12.2015 г. в Дирекция „БТ“ гр. Омуртаг броят на регистрираните безработни младежи е 247. Броят на младежите в другите наблюдавани групи в неравностойно положение е следният:

Групи в неравностойно положение (брой младежи до 29 г.)

Групата на младежите до 29 г. е една от оформените групи в неравностойно положение на пазара на труда. В Дирекция „Бюро по труда“ гр. Омуртаг към 31.12.2015 г. броят им е 247.

Безработни лица с основно и по-ниско образование – 102 лица

От всички безработни с основно и по-ниско образование, младежите заемат 5,7%. 41,3% от всички регистрирани безработни младежи са с основно и по-ниско образование.

Безработни лица без квалификация и специалност – 145 лица

Младежи са 7,5% от всички безработни без квалификация и специалност и 58,7 % от всички регистрирани безработни младежи.

Безработни лица с намалена работоспособност/увреждания – 11 лица

Младежи са 6,5% от всички безработни с намалена работоспособност/увреждания и 4,5 % от всички регистрирани безработни младежи.

Продължително безработни лица – 71 лица

Младежи са 3,6% от всички продължително безработни лица и 28,7 % от всички регистрирани безработни младежи.

4. Икономическа активност и предприемачество

Мнозинството млади хора на територията на област Търговище имат желание да развият собствен бизнес, независимо от силната конкуренция. Те се нуждаят от подкрепа както при стартирането, така и при развиването на самостоятелен бизнес. Ограничаването на високата младежка безработица и неактивност беше една от основните задачи по изпълнението на Областния план за младежта през 2015 г.

При изпълнението му от Дирекция „Бюро по труда“ (ДБТ) бяха извършени следните дейности:

- Включени са 50 младежи в програми и мерки от Закона за насърчаване на заетостта;
- 155 младежи са включени в заетост чрез схемите на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, от тях:
Схема „Подкрепа за заетост“ – 100 младежи
Схема „Младежка заетост“ – 55 младежи
- Във връзка с осигуряване на възможност за придобиване на трудов стаж на безработни младежи, завършили висше образование, с цел улесняване прехода между образование и заетост от институции в публичната администрация са включени:
По национална програма „Старт в кариерата“ – 13 младежи
- Проведена е информационна кампания във връзка с популяризиране на програмата „The job of my life“ в Дирекция „Бюро по труда“, където са консултирани 7 младежа.
- Организиран бяха срещи с млади хора завършващи средно образование за информиране на възможности за трудовата им реализация – организирана и проведена беше 1 младежка борса с участие на 50 младежи.
- Във връзка с обучение за професионална квалификация – през 2015 година в курсове за повишаване на квалификацията са участвали 3 младежи, в програми за заетост в които заетостта е предшествана от обучение по част от професия са включени 24 младежи.

Чрез посредничеството на ДБТ Търговище през 2015 г. са устроени на работа на несубсидирани работни места /първичен пазар/ 316 младежи, по програми от Закона за насърчаване на заетостта са включени 38, а по насърчителни мерки – 12 младежи. По различни схеми и проекти на Оперативна програма «Развитие на човешките ресурси» са намерили реализация 120 млади хора.

От всички заети в община Попово и в община Опака, около 32 % са млади хора. 176 младежи са устроени на работа чрез ДБТ Попово: 9 младежи по програми за заетост; по мерки за заетост 13; по схеми на ОПРЧР 65; на първичен пазар на труда 89.

Започнали работа с прякото посредничество на ДБТ-Омуртаг в община Омуртаг и община Антоново през 2015 г. – 259 лица от тях:

- на първичен пазар на труда - 148 бр.;
- по схеми „Подкрепа за заетост“ и „Младежка заетост“ на ОПРЧР са включени 64 от младежите започнали работа;
- по мерки за заетост от Закона за насърчаване на заетостта - 8 младежи до 29 г.
- по програми за заетост от ЗНЗ, работа са започнали 12 младежи. 8 от тях са с висше образование и са работили по програма „Старт на кариерата“ в общински и централни администрации.

Младите хора обикновено нямат предприемачески умения, липсват им и финансови ресурси за стартиране на собствен бизнес.

По Оперативна програма «Развитие на човешките ресурси» общо 155 младежи от община Търговище са преминали обучение преди заетостта – съответно 100 младежи от Програма „Подкрепа за заетост“ и 55 лица по схема „Младежка заетост“. През 2015 г. в курсове за повишаване на квалификацията са участвали 3 младежи; в програми за заетост, в които заетостта е предшествана от обучение по част от професия са включени 24 младежи. По различни схеми и проекти на Оперативна програма «Развитие на човешките ресурси» са намерили реализация 120 млади хора.

В общините Попово и Опака броят на младите хора участвали в курсове и др. форми за квалификация и преквалификация е 49 лица. По схеми на Оперативна програма «Развитие на човешките ресурси» са намерили реализация 65 лица. Тенденциите за 6 месечен период се изразяват в едно незначително повишаване броя регистрирани младежи до 29 г. през месеците януари и февруари и понижаване на техния брой през останалите месеци. Понижаването ще бъде обусловено от активизиране на стопанските субекти на първичен пазар на труда през пролетните месеци изразяващо се в повишаване търсенето на работна ръка, с предпочитание – младежи до 29 г. и стартиране на програмите и мерките по Закона за насърчаване на заетостта и ОП „Развитие на човешките ресурси“. Ще се увеличи и броя на започналите работа млади хора на обявени работни места в EURES мрежата.

През 2015 г. с посредничеството на Дирекция "Бюро по труда" гр. Омуртаг бяха включени в заетост 259 търсещи работа лица до 29 г. От общините Омуртаг и Антоново. Това са 22,1% от всички устроени на работа безработни. От тях: на първичния пазар на труда, започналите работа младежи са 148; по схеми "Подкрепа за заетост" и "Младежка заетост" на ОПРЧР са включени 64 от младежите започнали работа; по програми за заетост от ЗНЗ, работа са започнали 12 младежи - 8 от тях са с висше образование и са работили по програма "Старт на кариерата" в Общински и Централни администрации; по

мерки за заетост от Закона за насърчаване на заетостта работа са започнали 8 младежи до 29 г. През 2015 г. възможност за придобиване на професионална квалификация предостави проект "Професионално обучение за всички - шанс за успешен преход към заетост" ПРО-ШАНС, реализиран с клоновете на ДП "БГЦПО". В обучение се включиха двама младежи търсещи работа. Обучение за придобиване на професионална квалификация "Производство на сладкарски изделия" по чл.63 от Закона за насърчаване на заетостта, премина един младеж, след което започна работа по специалността. Обучение по ключова компетентност "Умения за учене" преминаха наетите 19 младежи по схема "Подкрепа за заетост", а по схема "Младежка заетост" на ОПРЧР в обучение от наставници на работното място през 2015 г. бяха включени 23 младежи.

В област Търговище се реализираха дейностите по проект BG051PO001- 4.3.03-0001 "Нова възможност за моето бъдеще" по ОП „Развитие на човешките ресурси“. Целта на проекта е да създаде и изпробва Система за идентифициране и признаване на неформално и самостоятелно придобити знания, умения и компетенции. По време на тестването на системата бяха валидирани 251 бенефициенти. Те доказаха своите знания, умения и компетенции придобити по неформален път и получиха сертификати от съответните професионални гимназии. Най-много кандидати се явиха по специалностите „Работник в заведенията за обществено хранене“ и „Сервитьор-барман“, като през всички етапи преминаха и успяха да валидират съответно 51 и 42 бенефициента. От всички професионални гимназии в областта, които участваха в проекта, най-голямо участие има ПГТХВТ – 227 бенефициенти, а останалите са съответно: ПГТЛП гр. Омуртаг - 11 бенефициенти; ПГИИ – 9 бенефициенти и ПГЕС – 4 бенефициенти. Във връзка с устойчивост на развитието на проекта са новите промени със Закона за училищното и предучилищното образование и обучение, с които се дава възможност професионалните гимназии да издават документ, който да доказва придобитите извън формалното образование знания и умения, включително и на работното място.

Иницирираната Кампания на КНСБ „Моето първо работно място“ има за цел запознаване на зрелостниците с основните трудови, социални и осигурителни права, както и развиване на гражданското самосъзнание на завършващите средните училища; осъществяване на прехода от училище към пазара на труда; успешната адаптация на учениците към света на труда; мерките срещу разрастването на сивата икономика; кариерното развитие на дванадесетокласниците випуск 2016 година и др.

Завършващите осми клас ученици със специални образователни потребности имат възможност да продължат обучението си в професионални паралелки за придобиване на I-ва степен професионална квалификация в ПГТХВТ „Ал. Константинов“ гр. Търговище, в ПУИ „Д-р Петър Берон“ гр. Търговище и в ПГТЛП гр. Попово.

Български младежки червен кръст подпомогна 21 абитуриенти от социално слаби семейства с еднократна помощ по 100 лв. Средствата са предназначени за такси,

свързани с кандидатстване във ВУЗ. По същата програма са изплатени стипендии по 100 лв. на месец на двама студенти.

5. Достъп до информация и услуги

Въпреки масовото навлизане на информационни технологии в бита и в работата, достъпът до информация на младите хора все още е ограничен. Публичните услуги в подкрепа на младите хора все още не са с необходимото качество и не достигат до всички нуждаещи се, особено до младите роми и младежите в малките населени места.

Един от приоритетите в политиката на Област Търговище е повишаване качеството и достъпът до информационни услуги в подкрепа на младежкото развитие.

Днес източниците на масова обществена информация, като електронни и печатни медии, образователни институции и обществени библиотеки, се приемат за даденост. Те имат ключова роля за събирането, организирането и ползването на информация и за осигуряването на достъп до широк кръг информационни източници. Община Търговище има изградена много добра културна инфраструктура в това отношение – обществени библиотеки, музеи, читалища. Те изпълняват и ролята на памет за миналото като събират, съхраняват и осигуряват достъп до материали, свързани с историята на общността или на отделни личности. Чрез предлагането на разнообразна информация те подпомагат хората да участват компетентно при обсъждането и вземането на решения по ключови проблеми. Културните институции на територията на града успешно си сътрудничат с други организации, за да оползотворят по най-добрия начин ресурсите, с които разполагат.

Бързото нарастване на обема на достъпната информация и продължаващите технологични промени вече имат значителен ефект върху обществените библиотеки и услугите, които те предлагат.

Улесненият достъп до информация обаче не съдейства за решаване на проблема с липсата на възможности за заетост, осигуряваща доходи – най-съществената потребност.

В Център за младежки дейности и инициативи – Търговище се осъществява проект „Младежки информационно – консултански център в подкрепа на младите хора“ (МИКЦ). Основната цел на проекта е да развива и утвърждава устойчив механизъм за предоставяне на качествени и достъпни услуги в съответствие с потребностите и интересите на младите хора, на базата на вече съществуващия опит и практики. Проектът се реализира в изпълнение на Националната програма за младежта 2011-2015 г., като водеща организация е Сдружение „Мисионис“ – Търговище в партньорство с Център за младежки дейности и инициативи и Община Търговище. Чрез него на практика е осъществено дългосрочно публично подпомагане и предлагане на консултански услуги в подкрепа личностното развитие на младите хора, включително на жизнени умения.

Дейността на Център за младежки дейности и инициативи – Търговище целогодишно е насочена към това да създава условия за изява на младите хора от

общината и подпомагане и предлагане на услуги за организиране на свободното им време. През годината, по график на Младежки информационно-консултантски център, са предоставени услуги в подкрепа на личностното развитие на младите хора, вкл. жизнени умения чрез по-нататъшно укрепване на капацитета на МИКЦ – индивидуални и групови консултации, тренинги, клуб „Журналистика“. Проведено е обучение на млади хора за стартиране и управление на собствен бизнес. В БМЧК Търговище са проведени обучения. През изминалата година Регионална библиотека „П. Стъпов“ Търговище ежесечно организира информационен ден за презентиране на Информационни бази данни „Образование“ по предварително изготвен график с училищата.

От 2010 г. в резултат на инициативата „Глобални библиотеки“ в град Омуртаг и в селата Камбурово, Врани кон, Пъдарино, Обител, Плъстина се оборудваха компютърни зали със свободен режим на ползване и достъп до интернет. Тези зали се ползват предимно от младите хора. Все още има населени места в общините, в които поради ограничения на релефа няма интернет-покритие. Младите хора в тези села са практически изолирани и това създава проблем в задържането им в съответните населени места. По-голямата част от населението на община Омуртаг живее в селата (2/3 от населението). Ето защо дейностите на общинската администрация не са концентрирани само в общинския център. Общинска администрация Омуртаг съдейства, организира и провежда информационни кампании, касаещи проблемите на младите хора в сфери като: здравеопазване, безработица, образование, емиграционни нагласи и др. При провеждане на тези кампании се използват презентационни материали, брошури, диплянки и пр. Към структурата на общинска администрация Омуртаг са назначени 15 здравни работници. Те работят в здравните кабинети към училища и детски градини като по график обхождат всички детски и учебни заведения на територията на общината. Работата на здравните работници включва не само даване на първа долекарска помощ, но и изнасяне на лекции и обучения на деца и ученици по теми, касаещи здравословния начин на живот, превенция на ХИВ/СПИН и болести предавани по полов път, борба със зависимостите и пр. През 2014 г. се проведеха дискуссионни срещи с участието на здравни работници, експерти в направление Образование, представители на училищата и спортните клубове, младежи и ученици с цел обсъждане на теми, свързани със здравословния начин на живот на подрастващите. През летния сезон се организира обучителен семинар на здравните работници с цел запознаване с промените в нормативната уредба и изискванията по извършваната от тях здравна дейност.

Община Омуртаг с активното включване на училищата проведе дискуссионни срещи с ученици и младежи под надслов „Да избира професия“. Те имаха за цел да се създаде конструктивен диалог между младите хора и общинската администрация, насочване вниманието на младежите към търсени на пазара на труда професии. Служителите на администрацията дават методическа указания и консултират младежи, занимаващи се със земеделие.

На територията на област Търговище в над 60% от населените места има действащи читалища. Всички читалища разполагат със собствени библиотеки, като фондовете се попълват предимно от субсидии и чрез проекти за допълващи целеви субсидии. Част от читалищата – предимно в по-големите населени места, имат достъп до Интернет. Наблюдава се трайна тенденция за оборудване на читалищата с компютърна и друга офис техника. Оборудвани с компютърна техника и интернет достъп, читалищата се превърнаха в любимо място за сбирка на младите хора, особено по селата. През изминалата година се увеличи броят на художествените колективи към читалищата, като най-многобройни са детските състави и групите за автентичен фолклор. Възстановява се традицията за провеждане на Общински прегледи и фестивали. Читалищата поддържат традицията за отбелязване на значими национални събития, като основни партньори в тях са кметствата и училищата.

През 2015 г. на територията на община Търговище БМЧК е провел следните обучения:

1. Обучения по психо-социална подкрепа в четвърти и осми клас за общо 346 ученици. Обхванати са ученици от I СОУ „Св.Седмочисленици“, I ОУ „Христо Ботев“ гр.Търговище и ОУ „Г.С.Раковски“ с.Голямо Ново;

2. Обучения по първа долекарска помощ за ученици и групи от млади хора на различни възрасти за общо 190 души. Това са ученици от I ОУ „Хр. Ботев“ гр.Търговище, I СОУ „Св.Седмочисленици“ гр.Търговище, ПТГ „Цар Симеон Велики“ гр.Търговище, Карате клуб „Ояма“ гр.Търговище и участници в Детска полицейска академия 2015;

3. Обучения по превенция на зависимости за ученици от девети клас с общо 40 участници (II СОУ и ПТГ);

4. Обучения по превенция на ХИВ/СПИН за общо 57 младежи (ПТГ);

5. Обучение по здравословно хранене за 25 ученици от II СОУ;

6. Обучение по промоция на хуманитарни ценности (насърчаване на толерантността към различните) за 14 младежи (сборна група от I СОУ, II СОУ, ПТГ и ПГТХВТ).

Български младежки Червен кръст осъществява всички свои обучения по метода „Връстници обучават връстници“. Обученията са неформални. Водещи са сертифицирани по съответната тема доброволци.

6. Гражданска активност на младите хора

Мисленето сред младите хора за гражданска инициативност като „нещо безсмислено и губещо време“ е сериозна заплаха за демократичните механизми в бъдеще. Диалогът с младите хора на регионално, областно и общинско ниво по въпроси, които ги засягат, все още не е структуриран за разлика от установените Европейски модели. Ето защо:

Целите на гражданското образование в училище са насочени към личностното развитие и подготовката на младия човек за социалната му реализация. Главната цел на това образование е да подпомага развитието и утвърждаването на младия човек като гражданин, който е автономна свободна личност, способна да поема отговорност за себе си и за другите. Насочено е към изграждане на социалната култура на учениците, която дава знания за ценностите, институциите, механизмите и процедурите на демократичното общество и изгражда умения за тяхното прилагане.

Основни принципи са:

- зачитане на човешкото достойнство и равните неотменими права;
- плурализъм и толерантност;
- достъпност до основните постижения на световната култура;
- личностно отношение, аргументираност и убеденост, творческо и критично мислене.

Гражданското образование е система от дейности, насочени към работа за формиране личността на ученика. То е онази част от образователния процес, която в изпълнение на гражданската мисия на образованието, е насочена към изграждане на социалната култура на учениците. Тя дава знания за ценностите, институциите, механизмите и процедурите на демократичното общество и изгражда умения за тяхното прилагане.

Провеждат се разговори, беседи и игри, използват се презентации, филми и се разглеждат теми по „Гражданско образование“ в часа на класа, с цел усвояване от учениците на социални знания и умения за отстояване на правата, изпълнение на задълженията и поемане на отговорности като членове на обществото; за формиране на гражданска ангажираност у учениците, мотивация за труд и опазване на околната среда; повишаване на знанията за здравословния начин на живот и развиване на умения, които водят към здраве.

На територията на областта всички ученици, включени в учебния процес, изучават гражданско образование в задължителна подготовка, а част от тях и в задължителноизбираема подготовка и извънкласни и извънучилищни дейности. Осъществява се от VIII до XII клас чрез предметите от КОО „Обществени науки и гражданско образование“ История и цивилизация, География и икономика, Философия (психология и логика, етика и право, философия) и Свят и личност.

Гражданското образование е онази част от образователния процес, която в изпълнение на гражданската мисия на образованието е насочена към изграждане на социалната култура на учениците: тя дава знания за ценностите, институциите, механизмите и процедурите на демократичното общество и изгражда умения за тяхното прилагане. То е система от дейности, насочени към работа за формиране личността на ученика. В часа на класа се провеждат разговори, беседи и игри, използват се презентации, филми и се разглеждат теми по „Гражданско образование, с цел усвояване

от учениците на социални знания и умения за отстояване на правата, изпълнение на задълженията и поемане на отговорности като членове на обществото.

По направление Гражданско образование и обучение, както и за формиране на житейски умения, през 2015/2016 учебна година са реализирани следните по-значими дейности:

- Учениците със СОП в 9 и 10 клас разглеждат актуални теми в часовете по гражданско образование, касаещи общуването, ценности и норми, зависимости, уважение и доверие, човешки права;
- Часовете по военно обучение с учениците от 9 и 10 класове ще се проведат под формата на практическо занятие през месец март. Дванадесетокласниците се запознават с основните трудови, социални и осигурителни права чрез темите, включени в кампанията „Моето първо работно място“;
- По Национална програма за противодействие на трафика на хора, закрила на жертвите беше проведена следната дейност: „Достатъчно ли сме информирани за трафика на хора?“;
- Участие в инициативи „Да почистим България за един ден“, „Да пазим нашата планета чиста и зелена“, „Ден на розовата фланелка“, Ден на самоуправлението, седмица на любовта, празници и тържества и др.;
- Активно включване на ученици от всички класове в мероприятията във връзка с Националната седмица на четенето, инициирана от МОН и една от дейностите в Националния план за изпълнение на Стратегията на МОН за насърчаване и повишаване на грамотността, която премина под надслова: „Разговор за българските книги и приключение на духа“.
- Широк кръг от заинтересовани страни: НПО, ОДК - Търговище, ЦМДИ, РИМ, Асоциация „НАЯ“, РЗИ, медии; студенти - доброволци от Великотърновския университет, които помагат на децата да разберат колко важно е образованието, поставят ги в допълнителна езикова среда и подпомагат интеграцията им чрез игрови и иновативни подходи в работата си др.

Участието в секторна програма „**Еразъм+**“ допринася за повишаване качеството на училищното образование, формиране на личността на учениците и развитие на компетенциите им. Програмата е стартирана през 2014 г. и се базира на интегриран подход, който гарантира ефективно взаимодействие между всички сектори в областта на образованието, обучението, младежта и спорта. Тя подкрепя дейности в сферата на училищното образование, висшето образование, професионалното образование и обучение, образованието за възрастни и младежи. През месец април петима ученици от училището ще участват в програма „Еразъм +“ в Чехия, като две от децата са със СОП. Предстои кандидатстване на някои училища по програма ACES.

Новата програма има за цел да изгради стабилни партньорства между образованието и бизнеса за поощряване на иновациите и конкурентоспособността, като

същевременно насърчава заетостта, със специален акцент върху борбата с младежката безработица.

Секторна програма „Леонардо да Винчи“ поддържа и осъществява политиката за професионално образование и обучение на страните членки на ЕС, като се съобразява със съдържанието и организацията на тази политика в съответната страна. Целта на програмата е посредством транснационалното сътрудничество и натрупания опит да се повишава качеството на професионалното образование и обучение, да се поощряват иновациите и да се разпространяват добрите професионални практики и системи в Европа. В програмата участва ПГИИ „Джон Атанасов“ гр. Търговище.

По Проект №2013-1-BG1-LEO-01-08-86, „Нови перспективи за професионално развитие“ се проведе съвместно практическо обучение между учениците от Професионално училище и колеж –гр. Варндорф, Република Чехия и СОУ за деца с увреден слух „Свети Иван Рилски“ - гр. Търговище.

Други по-важни международни програми с участия на училища от област Търговище са: участие в инициативата на Европейския социален и икономически комитет „Вашата Европа, Вашето мнение“ в Брюксел – Гимназия „Христо Ботев“ гр. Попово; Първо СОУ „Свети Седмочисленици“ Търговище, работи успешно в международни партньорства с държави от цяла Европа.

Утвърдена е практиката един пълнолетен представител на БМЧК, избран от общото събрание на младежката организация, да представлява младежите в Областния съвет на БЧК Търговище.

Стратегически подход в работата на образователните институции в област Търговище е наред с оползотворяването на свободното време на учениците да се издирват и развиват ученици с изяви заложи и талант. С цел надграждане на получените знания в училище са структурирани дейностите на Обединен детски комплекс – Търговище (ОДК). Там целогодишно се реализират занимания в постоянни форми за около 550 млади хора в областта на науката, гражданското образование, изкуствата и спорта. Работата в тези направления се насочва към надграждане получените знания в училище и развитието на дарованията на всеки ученик. Системно се предоставят възможности за участия в конкурси и състезания на различни нива – регионално, национално и международно. Освен това се реализира общуване на територията на населеното място между връстници, които имат сходни интереси и това допринася за неформалното образование на младежите. Младежи на възраст 15-18 години са включени предимно в клубовете по тенис на корт, тенис на маса, мажоретен състав, в групите по изобразително изкуство и екоклуба. С цел реализиране гражданската активност на учениците към ОДК функционира Търговишки ученически парламент – форма за ученическо самоуправление на общинско ниво. В ученическия парламент членуват ученици от гимназиален етап от училищата на община Търговище. Дейността им е уредена с правилник. Броят на учениците е 18-20 човека, като част от

тях не членуват в училищните парламенти, т. е. членството им е продиктувано от лично желание.

За изразяване на гражданската си позиция и формиране на отговорности, съществено значение имат изградените в училищата ученически съвети. В тези организации учениците участват във вземането на решения, касаещи училищния живот и са интегрират пълноценно в училищната общност.

Работата по направления в областта на науката, гражданското образование, изкуствата и спорта с цел надграждане на получените знания в училище и развитието на дарованията на всеки ученик е силно застъпена в дейностите на Обединен детски комплекс – Търговище.

По-важни дейности в тази връзка са: участие на представители от Търговищкия ученически парламент в XV Национална пролетна сесия на българските детски и младежки парламенти - м. април, град Варна; в периода 12-14 юни 2015 г. в Търговище ще се проведе Трети кръг на *Републиканския шампионат по приложно колоездене по правилата на ФИА*. Шампионатът по приложно колоездене е включен в Спортния календар на НДПК "Младежта за безопасност на движението – 2015 г." Той по правилата на ФИА се провежда с методическата подкрепа на СБА, МВР, БЧК и Националния дворец на децата, а учениците от Търговищкия ученически парламент са едни от организаторите.

Развитието на талантиливи млади хора в областта на науката, изкуството и спорта се насърчава посредством участия в международни и национални конкурси, фестивали, олимпиади и състезания.

Младежите участват и реализират дейности в областта на гражданското образование. Осъществяват публични прояви за учениците по различни поводи, като част от тях са с традиционен характер. В хода на дейността, младите участват в национални срещи и преминават обучения за изграждане на лидерски умения. Участват при организацията на общински, областни и национални прояви, които се провеждат на територията на област Търговище.

Значими примери са: „Младежка борса за „идеи“, група във „Фейсбук“ за позитивните хора и Клуб „Евронавигатор“ – информационно студио с използване на ИКТ на тема: „Ние и Европа“ на II СОУ „Проф. Никола Маринов“ гр. Търговище, където е предоставена възможност на младите хора в полза на обществото да споделят своите предложения и идеи; ученици от I СОУ гр. Търговище участват в дейностите на ученическото самоуправление – Ученически парламент; кампания „Денят на Земята“ и „Часът на Земята“; изяви на ПТА „Северняче“ гр. Попово и „Шарено гerdанче“ гр. Търговище; създадените условия за организиране на свободното време на учениците в Прогимназия – гр. Омуртаг с групи за извънкласна дейност – Радио „Междучасие“ и кръжоци „Радиожурналистика“; участие на професионалните гимназии в проект „Ученически практики“ с включени и ученици със специални образователни

потребности; АНТИ –СПИН кампании на училищата и др. Утвърдена е практиката един пълнолетен представител на БМЧК, избран от общото събрание на младежката организация, да представлява младежите в Областния съвет на БЧК Търговище.

През месец февруари Клубът на нестопанските организации участва в обучение на млади хора в Търговище за младежкото лидерство. Обучението е благодарение на Европейския информационен център „Европа директно“ – Велико Търново, където участие взеха 25 младежа на възраст от 16 г. до 29 г. Там младите хора от гр.Търговище дадоха своето мнение и поставиха оценки на държавата за нейната грижа по проблеми които ги касаят. Те участваха в фокус група на която говориха по теми свързани с българското образование и здравеопазване, както и обсъждаха практиките за прилагане на общите принципи по Конвенцията на ООН за правата на детето.

Обратната връзка, която младежите отправиха към правителството е включена в „Бележник 2015: Какъв е средния успех на държавата в грижата за децата?“ на Национална мрежа за децата (НМД). Бележникът е ежегоден доклад на НМД, който показва степента на изпълнението на ангажменти свързани с политиките за деца и семейства и поети от правителството.

Център за младежки дейности и инициативи организира множество дейности, свързани с младежката активност:

През м. март се проведе Шестнадесети общински конкурс за творчество „Слово и багра“, за литература и изобразително изкуство по наслов: „Колкото повече – толкова повече“. 2015 година е обявена от Европейския съюз за година на развитието. Това означава знание, сътрудничество, подкрепа, а от там и мотото на конкурса.

През м. април бяха отбелязани световни дни за младежка активност 2015 г. Проведе се общински конкурс за изработване на творби от рециклирани материали под надслов „Еко фантазии“. Конкурса беше посветен и на Седмицата на Земята. Целта бе да бъде провокирано творческото мислене на младежите към артистично рециклиране на ненужни вещи или материали и да даде възможност за изява. Акцентирането бе върху позитивните и екологични нагласи свързани с опазването на природата и рециклирането на отпадъци.

Чрез „работилници за малки и големи“ се отбеляза 12 август – Международния ден на младежта. Този ден събра много млади хора, деца и родители, които се включиха с желание и много страст в предвидените инициативи. Творческите ателиета на открито дадоха възможност на участниците да се запознаят с различни приложни техники. В творческият клуб по приложни изкуства младежи рисуваха в няколко техники и създаваха бижута от хербаризирани цветя и специална арт – смола.

През месеците юли и август в Клуба по танци деца и младежи имаха възможност да научат основни танцови стъпки и позиции характерни за класическия балет.

Младежките организации все още не се възприемат като среда за гражданска изява на младите хора. Те проявяват значителен интерес към спортните клубове и фен

клубовете на професионалните отбори. Напоследък много привлекателни за младите започват да стават танцовите клубове, където отиват от една страна да спортуват, а от друга да се забавляват. Също така предпочитат да се изявяват в неформални среди - събирания с приятели, спортни мероприятия, интернет клубове, интернет форуми и чатове.

7. Развитие на младежко доброволчество:

Доброволството дава множество възможности на младите хора да изразят своя порив към хуманност и грижа за другите, както и да се утвърдят общочовешките ценности сред младото поколение. Макар готовността на младите хора да участват в доброволчески акции да нараства, все още са ограничени възможностите за доброволчески дейности. Ценността на доброволството все още не се познава широко от младите хора. Неразвити са механизмите за публичното подпомагане на младежкото доброволчество като важна проява на солидарност и гражданска активност и форма за неформално учене.

По въпросите на доброволството на територията на Област Търговище работят активно следните организации: Българският младежки Червен кръст; Клуб на Нестопанските организации; Регионална здравна инспекция; Общински съвет по наркотични вещества и др.

В национално и международно младежко доброволчество се ангажират младежите от скаутски клуб „Антола“ – 20 деца, както и членовете на БМЧК „Ботевци- Попово“ – 15 деца, клуб „Детелина“ към ПГСС – 20 деца и по проект „Училището зона за филантропия“ – 20 ученици. Сфери на дейност са: Първа помощ и здравна просвета и Социално-помощна и благотворителна дейност. Доброволчески благотворителни и еко-акции се провеждат не само в градовете, но и в селата. Скаутите участват и в международни лагери в Сърбия и Малта.

Българският младежки Червен кръст е организация с утвърден облик, обществен авторитет и капацитетни възможности, които я превръщат в подходяща алтернатива за обществена изява на младите хора. През изминалата година са проведени 6 специализирани обучения за доброволци на БМЧК. Това са обучения за обучители на връстници и обучения за работа с деца от рискови групи. Броят на доброволците, преминали обучения през 2015 г. е 27, като част от тях са преминали по повече от едно обучение. Доброволците са получили сертификат за всяко преминало ниво на обучение по дадена тема. В БМЧК съществува 4 степенна система за сертифициране. За признание на постижение на доброволците е създаден правилник за духовно стимулиране на доброволците на БЧК. През 2015 г. 7 младежи доброволци на БМЧК Търговище са получили званието „Млад отличник на БЧК“. През 2015 година новите членове на БМЧК са 24, издадени са им членски карти. Към края на 2014 г. в Български Младежки Червен Кръст –Търговище има 126 членове. Те са разпределени в 6 клуба - 2 в гр.Търговище, 3

в гр. Попово и 1 в гр. Антоново. През 2015 г. новите членове на БМЧК са 24. Издадени са им членски карти. Всички членове на организацията извършват доброволна дейност в различни направления. Още при постъпването си преминават обучение, на което се запознават с всички възможности, които областната организация на Червения кръст предлага: участие в социално-помощни дейности, здравно-просветни дейности, разпространение на хуманитарните принципи, фондонабирателна дейност и др. Към БМЧК –Търговище има изграден екип – Младежки аварийен екип (МАЕ). Той се състои от членове, които се обучават по оказване на първа долекарска и първа психологична помощ и за работа при бедствени ситуации. През 2015 са проведени 6 специализирани обучения за доброволци на БМЧК. Това са обучения за обучители на връстници и обучения за работа с деца от рискови групи. Броят на доброволците на БМЧК Търговище, преминали обучения през 2015 г. е 27, като част от тях са преминали по повече от едно обучение. Доброволците се сертифицират за всяко преминато ниво на обучение по дадена тема. В БМЧК съществува 4-степенна система на сертифициране. За признание на постиженията на доброволците е създаден Правилник за духовно стимулиране на доброволците на БЧК.

През 2015 година на територията на община Търговище БМЧК е провел следните обучения:

1. Обучения по психосоциална подкрепа в четвърти и осми клас за общо 346 ученици.

2. Обучения по първа долекарска помощ за ученици и групи от млади хора на различни възрасти за общо 190 ученици.

3. Обучения по превенция на зависимости за ученици от девети клас с общо 40 участници.

4. Обучения по превенция на ХИВ/СПИН за общо 57 младежи.

5. Обучение по по здравословно хранене за общо 25 ученици.

6. Обучение по промоция на хуманитарни ценности (насърчаване на толерантността към различните) за общо 14 младежи.

Български младежки Червен кръст осъществява всички свои обучения по метода „връстници обучават връстници“. Обученията са неформални. Водещи са сертифицирани по съответната тема доброволци.

През 2015 г. Български младежки Червен кръст - Търговище е провел 3 информационни кампании свързани със сексуалната култура и нерисково поведение на младите хора. Кампаниите са осъществени по повод 14 февруари - Деня на влюбените и 1 декември – Световен ден за борба с ХИВ/СПИН и 26 юни- Международен ден за борба с наркотиците. През 2015 година БМЧК-Търговище е осъществил обучения на здравна тематика (Превенция на ХИВ/СПИН, превенция на зависимости и здравословно хранене) по метода „връстници обучават връстници“ в 4 училища с участието на общо 122

младежи. Общ брой обучители на връстници по превенция на ХИВ/СПИН и превенция на зависимости - 28. Клубове, в които членуват обучителите – 2.

През 2015 година БМЧК е провел общо 9 ателиета с 13 деца от приемни семейства и е реализирал 5 посещения в Центрове за настаняване от семеен тип.

Доброволците на БМЧК участват в раздаване на помощи по ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ЗА ХРАНИ И/ИЛИ ОСНОВНО МАТЕРИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ от ФОНДА ЗА ЕВРОПЕЙСКО ПОДПОМАГАНЕ НА НАЙ- НУЖДАЕЩИТЕ СЕ ЛИЦА ОПЕРАЦИЯ 2 „ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ИНДИВИДУАЛНИ ПАКЕТИ ХРАНИТЕЛНИ ПРОДУКТИ“ 2015 г.

През 2015 година БМЧК е провел 7 фондонабирателни акции. Събрани са средства в размер на 1223,71 лв., които са дарени на деца с хронични заболявания.

Доброволците на БМЧК осъществиха редица обучения по първа долекарска помощ със свои връстници. Обучителни сесии бяха проведени в I СОУ „Свети Седмочисленици“, II СОУ „Проф. Никола Маринов“, Професионална техническа гимназия „Цар Симеон Велики“, Професионална гимназия с изучаване на чужди езици Търговище. В тях участваха общо 280 ученици. Обученията бяха реализирани в часове на класа или в часове по биология. Обучение по ПДП е проведено и за доброволци от клуб „Детелина“ гр. Попово. Младежкия аварияен екип на Български младежки Червен кръст Търговище е с почти изцяло обновен състав. В екипа към момента членуват 18 доброволци, като 8 от тях са в основния състав. Срещите, обученията и тренировките се провеждат ежеседмично в кабинета по първа помощ в БЧК Търговище.

Първата психологична помощ и психосоциалната подкрепа са неразделна част от първата долекарска помощ. През отчетния период във връзка с изпълнение на програмата на БМЧК „Партньори за социална промяна“ в общо 7 училища в област бяха проведени ателиета по психосоциална подкрепа. Участници в тях бяха общо 360 ученици от четвърти и осми клас. Водещи на ателиетата бяха 16 доброволци на БМЧК, които преди това преминаха съответните обучения. Основната цел на проведените ателиета беше учениците да изградят умения за справяне със стреса.

Съществен момент от работата на БМЧК е акцентът върху намаляването на здравната уязвимост на децата и младите хора. Най-благородната и значима дейност на доброволците на БМЧК е работата им в подкрепа на деца от уязвими групи, дарителски кампании, фондонабиране.

В община Попово доброволците са 87 през 2015 г. Активно се работи за привличане на нови. В гр. Опака работи Център за работа с доброволци към сдружение СИДУРО, който е част от мрежата на Национален алианс за работа с доброволци гр. Пловдив. На територията на община Омуртаг се провеждат редица акции и дейности, организирани и провеждани от доброволчески младежки групи: изработване и даряване на мартеници на деца и възрастни хора, посещаващи Дневен център за възрастни хора гр. Омуртаг, Клуб на пенсионера и Клуб на инвалида; великденски благотворителен ден с участието на доброволци – боядисване на великденско яйце; инициативи, свързани с

22 април – Световен ден на Земята – почистване и облагородяване на зелени площи; „Да почистим Омуртаг заедно!“ – организирано почистване на замърсени участъци и обществени места в големите населени места на територията на общината и в град Омуртаг с активното участие на младежи; кампания „Ние ценим гората!“ – засаждане на дръвчета; инициативи за поддържане и/или изграждане на спортни и детски площадки в големите населени места на общината и в град Омуртаг; почистване и боядисване на пейки и детски кътове в градинки и паркове.

Доброволчеството дава множество възможности на младите хора да изразят своя порив към хуманност и грижа за другите, както и да се утвърдят общочовешките ценности сред младото поколение. Най-благородната и значима дейност на доброволците на БМЧК е работата им в подкрепа на деца от уязвими групи. През последните две години основната социална работа беше свързана с децата от приемни семейства. Проведени са обучения по първа помощ и превенция на насилието на групи кандидати за приемни родители в Търговище и Попово. Реализирани са и обучения за приемни родители по актуални за тях проблеми: здравословно хранене и осиновяване от приемна грижа. Лектори бяха психолози-доброволци на БЧК. Доброволците от Попово посещават по повод различни празници децата от Центъра за настаняване от семеен тип в града. Носят им почерпка и се забавляват заедно. Доброволците от клуб "Добро сърце" гр. Антоново помагат при разпределението на помощи от интервенционните запаси на Европейския съюз. Всяка година те изработват мартенички и събраните от продажбата им средства даряват за лечението на болни младежи. Доброволците от Търговище също изработиха мартенички с помощта на приемните деца и събраните средства дариха за каузата на млада жена с увреждания. Мартенички, изработени от доброволците от клуб „Детелина“ гр. Попово, получиха настанените в дома за възрастни хора в с. Гърчиново.

По повод коледните празници всяка година 200 деца от социално слаби семейства получават пакети със здравословни храни. Те се разпределят в петте общини на областта.

Доброволчески център към Клуб на Нестопанските организации /НПО/ в партньорство с Регионална библиотека „Петър Стъпов“, за трета поредна година организират „Лятна читалня“. На открито гражданите имат възможност да прочетат любимата си книга. Доброволците изнасят книги, списания и вестници от библиотеката пред площада на драматичния театър. През 2015 г. с поднасяне на цветя доброволците към Клуба отбелязаха 3-ти март пред Паметника на българо – руската дружба в Търговище. Така младите хора отбелязаха Националния празник на България – 3-ти март и засвидетелстваха своята признателност към загиналите за свободата на България.

Осъществени дейности от доброволците от Клуба на Неправителствените организации гр. Търговище:

- Обучение на млади хора в Търговище за младежкото лидерство. Обучението е благодарение на Европейски информационен център „Европа директно“- Велико Търново. Участници – 25 младежи, на възраст от 16 до 29 г. ;
- Млади хора от Търговище дадоха своето мнение и поставиха оценки на държавата за нейната грижа по проблеми, които ги касаят. Те участваха във фокус група, на която говориха по теми, свързани с българското образование и здравеопазване, както и обсъждаха практиките за прилагане на общите принципи по Конвенцията на ООН за правата на детето. Обратната връзка, която младежите отправиха към правителството ще бъде включена в „Бележник 2015: Какъв е средният успех на държавата в грижата за децата?“ на Национална мрежа за децата (НМД). Бележникът е ежегоден доклад на НМД, който показва степента на изпълнението на ангажименти, свързани с политиките за деца и семейства и поети от правителството. Тази година той ще бъде представен пред правителството през април.
- 14 февруари - Отбелязване на Свети Валентин – Още преди обяд, те излязоха в центъра на града, като го огласиха с музика за любовта. Над 20 влюбени двойки се включиха в игрите, подготвени от младежите и провериха дали познават достатъчно добре партньора си. За подарък участниците получиха ръчно изработени сърца, цветни балони и сладки целувки, чиято цел бе да направят денят им още по- празничен.
- Информационна шатра, екоигрите и изложбата на изделия от отпадъчни материали са първите инициативи, с които младите Еко Герои привлякоха вниманието на търговищенци върху проблема за опазване на околната среда. По идеята работят доброволци от доброволческия център към Клуба на Нестопанските организации и Български младежки червен кръст – Търговище. Акциите са част от проекта „Мрежа на европейски младежки антени „Европа 2020“, който се реализира от Европейски информационен център- Велико Търново в партньорство с Клуба на НСО;
- Близо 100 човека участваха в екоакцията за почистване на местността около езерото „Борово око“ в Търговище. Тя беше организирана от групата ЕкоГерой, в която участват доброволци от НПО, както и млади хора от БМЧК- Търговище;
- 8-ми май- Младежите подаряваха на активните граждани информационни материали за Съюза, както и други награди. Имаше и игри тематично свързани с празника. 9 май се чества в различни форми в повечето държави- членки на ЕС. Този ден се използва като възможност да се информират хората за възможностите, правата и отговорностите, които носи членството ни в Евросъюза.
- Двама младежи от Търговище и двамата доброволци в Центъра за работа с доброволци към Клуба на НСО бяха част от журито на конкурс за съвременни

герои на българските деца. Церемонията на награждаване на героите беше на 1 юни.

- Включване на участници в проучване, свързано с младежката безработица. Води ли доброволчеството до по-успешна реализация на младите хора на пазара на труда? Помагат ли им професионалните и социални умения, които натрупват в доброволчески акции за постъпване на мечтаната работа? Оценяват ли активността им работодателите? Тя бе организирана от екип на Националния алианс за работа с доброволци (НАРД) по проект „Доброволчеството – фактор за реализация“, финансиран по програма „Еразъм +“. Партньори са Софийски университет „Климент Охридски“, Индъстри Уоч Груп, Център за творческо развитие Danilo Dolci, Италия и Национален доброволчески център CARDO, Словакия.
- Отбелязване на световен ден за борба с наркоманиите - 26 юни. Акцията преминава под мотото «Да развием своя живот, свят и личност без наркотици!» Тя е организирана съвместно с Превантивно-информационният център към Общински съвет по наркотични вещества.
- Дарителска кампания „Да стоплим детските сърца“ – от 24 до 28 август; участие в есенен лагер за детско и младежко участие – от 7 до 13 септември. 10 доброволеца преминаха обучение на тема „Работа с деца с увреждания“. Те работят с деца от помощното училище и много други.

Инициативи и кампании на територията на област Търговище:

Благотворителна кампания „Капачки в действие“ – за подпомагане и подобряване на условията за живот на деца, лишени от родителска грижа; Благотворителната кампания „Панаир на добрината“ – за подпомагане на болните от тежкото заболяване - спинално мускулна атрофия; „Стрес, емоции и взаимоотношения“ – обучения и тренинги на доброволци от БМЧК; Кампания „Да върнем вярата в доброто“ – дейности за подпомагане на абитуриенти; Ученици в певческата група „Шарено герданче“ към ЦМДИ, които са класирани за участие в „България търси талант“ и бяха сред наградените с летен лагер в Балчик. Ученическите парламенти организират благотворителни акции за събиране на средства и подпомагане на деца с редки заболявания. Към II СОУ „Проф. Н. Маринов“ гр. Търговище е сформиран младежки скаутски клуб под ръководството на г-н Княжевич. Младежи от същото училище под ръководството на г-н М. Реби създадоха във фейсбук страница „Младежка борса за идеи“.

Към II СОУ „Проф. Н. Маринов“ гр. Търговище е сформиран младежки скаутски клуб под ръководството на г-н Княжевич. Извършено е следното: проучване на каскада водопади в местността „Марина скала“; проучване на река Врана и извора на нейния приток река Сива; почистване на местността „Парка“ по време на седмицата на Земята; историческо теренно проучване и събиране на местни предания, легенди и топоними от

района на местността „Баба конду“; участие в тържество по случай 110 години организирано туристическо движение в Търговище.

8. Здравословен начин на живот:

Основните причини за влошаване на здравето на българските граждани, в това число и младежите са бедността, безработицата, влошена структура на доходите и потреблението, неблагоприятна околна и жилищна среда, нездравословният начин на живот, свързан с непълноценното хранене, дистрес, съчетани и с други рискови фактори, като тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, употреба на наркотични вещества, ниска двигателна активност, нараства разпространението на ХИВ/ СПИН и полово предаваните болести, затвърждава се тенденцията след напускане на училище голяма част от младите хора да прекратяват заниманията си със спорт и да не водят здравословен начин на живот и др. Към тях се прибавят и различни проблеми, свързани с провеждането на здравната реформа. Тези неблагоприятни процеси се задълбочават в условията на финансова криза, непрекъснато увеличаващи се разходи за медицински дейности и лекарства и искания за увеличаване на средствата за здравеопазване, отделяни от държавата. Ниската покупателна способност на по-голямата част от домакинствата в региона прави платените медицински услуги и медикаменти по-трудно достъпни за тях. За съжаление всичките тези тревожни тенденции не са чужди и за област Търговище.

Всяка година се изготвя комплексна оценка на здравословното състояние на учениците от организирани колективи в област Търговище. Оценката се изготвя съгласно изискванията на Наредба №39/2004г. за профилактичните прегледи и диспансеризацията, Наредба №3/2000г. за здравните кабинети в училища и детски заведения и на база постъпилите унифицирани таблици, предоставени от медицинските специалисти към здравните кабинети.

През 2014 г. на годишен профилактичен преглед от 39 начални, основни и средни общообразователни училища и професионални гимназии са подлежали 10 111 ученика на възраст от 7 до 18 години. Учениците на възраст 7 – 14 г. са 6560, а тези на 14 – 18 години – 3551.

По пол разпределението е както следва:

- момчета на възраст 14 – 18 г. – 51.93%
- момичета на възраст 14 – 18 г. – 48.07%

През 2014 г. са обхванати с профилактичен преглед 9425 подрастващи – 93.22%.

В РЗИ – Търговище е получена информация за ръста и теглото на 10103 ученици, от които 3551 във възрастовата група 14 – 18 години.

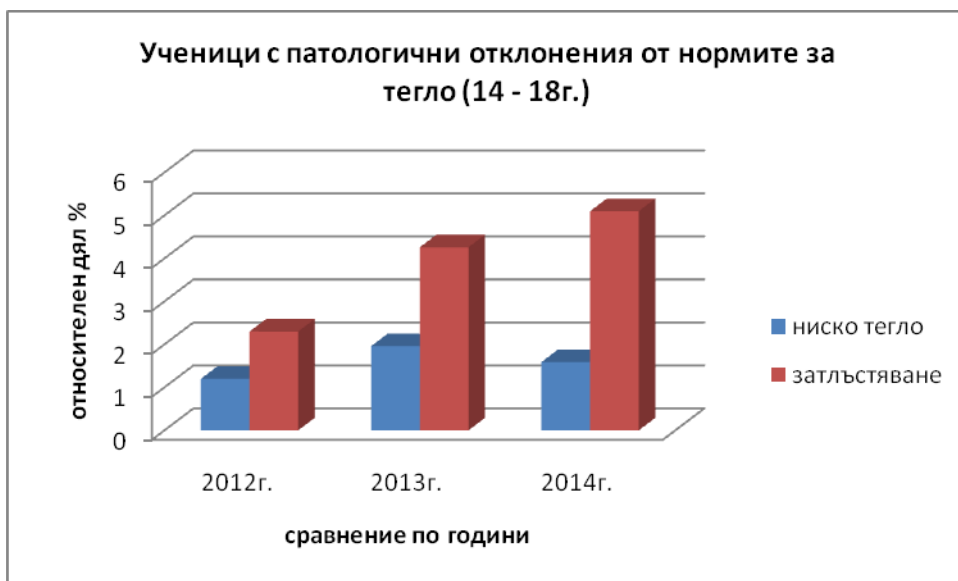
При учениците на възраст от 14 до 18 год. в границите на нормата по отношение на ръста са 77.33% от момчетата и 77.68% от момичетата. В границите на разширената

норма попадат 16.11% от момчетата и 18.22% от момичетата. Извън нормата, съответно с повече от 2 стандартни отклонения под нея, са 1.08% от момчетата и 1.17% от момичетата, а над нея 5.48% от момчетата и 2.93% от момичетата.

Процентният дял на лицата с отклонения в ръста е незначителен и при двата пола. Наблюдава се увеличение на процента на учениците с ръст в нормата при групата 14 – 18 г. и при двата пола за сметка на намаление на относителния дял на лицата с ръст извън нормата с отклонения както под, така и над нея в сравнение с предходната година. По отношение на телесната маса при учениците на възраст от 14 до 18 год. с нормална телесната маса са 73.48% от момчетата и 70.77% от момичетата. В границите на разширената норма попадат 18.82% от момчетата и 23.55% от момичетата. Под границите на разширената норма са 1.19% от момчетата и 1.99% от момичетата, а с наднормено тегло – 6.51% от момчетата и 3.69% от момичетата.

През 2014 г. е намалял дялът на учениците с нормална телесна маса за сметка на разширената норма и извън нормата. Увеличен е процента на учениците с тегло над нормата във възрастовата група 14 – 18 години – при момчетата е 6.51 при 5.22% за 2013 г. и 2.61% за 2012 г., при момичетата е 3.69 при 3.29% за 2013 г. и 2.02% за 2012 г.

Оценката на физическата дееспособност на учениците се извършва от преподавателите по физическо възпитание и спорт в училищата. Отчита се в анализа по броя ученици, получили оценка над среден (3) в часовете по ФВС. Данните сочат, че 97,35% от учениците от 14 до 18 год. са с добра физическа дееспособност (98,48% от момчетата и 96,13% от момичетата).

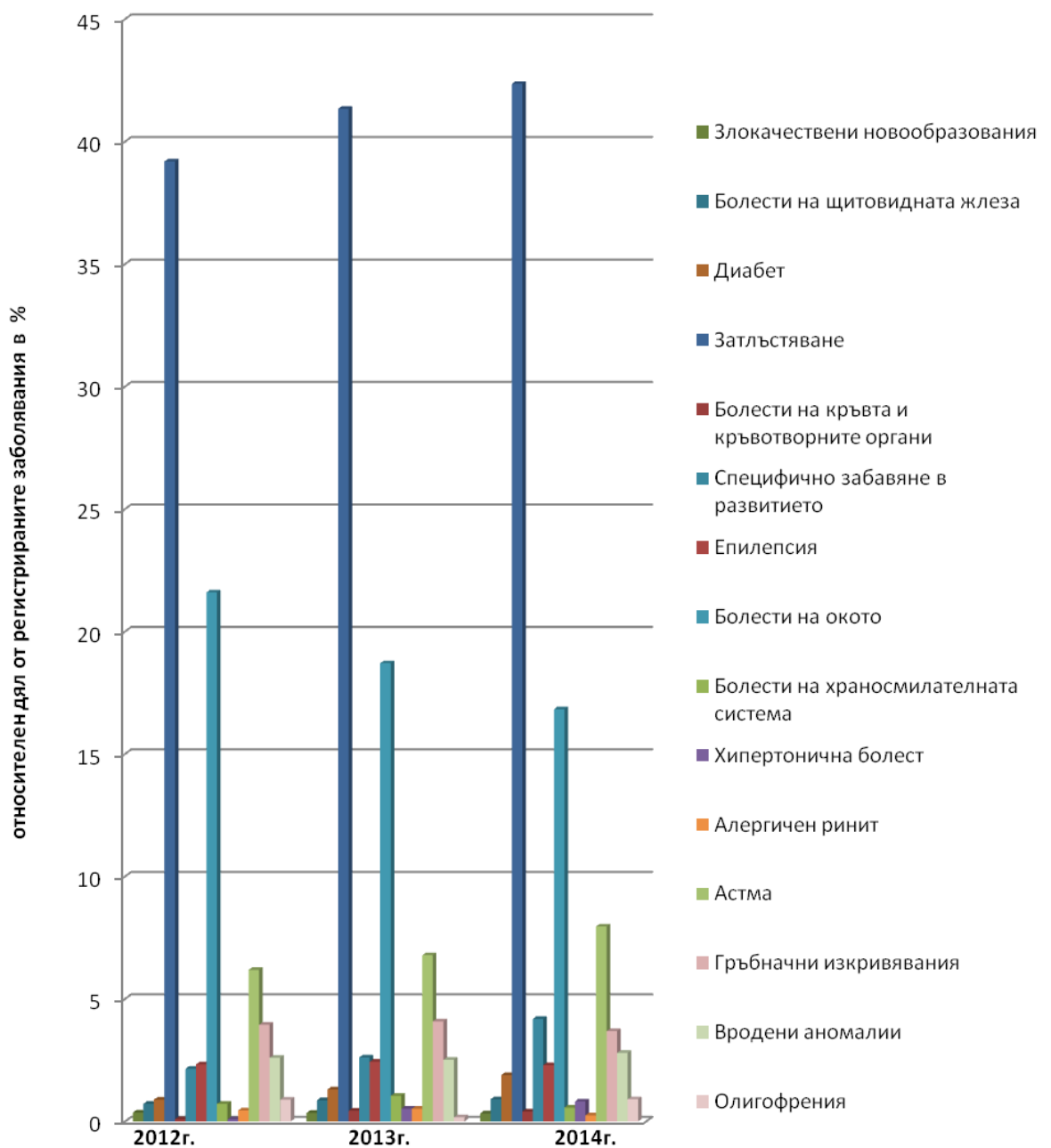
На годишен профилактичен преглед през 2014 г. са преминали 9425 – 93.22% от подлежащите ученици при 89.43% за 2013 г. и 90.78% за 2012 г.

Регистрирани са 1218 заболявания, т.е. 129 от 1000 прегледани ученика са с отклонения в здравното състояние. За сравнение през 2013 г. с отклонения са 120 ‰, а през 2012г – 112 ‰.

Водещ проблем, установяван по време на профилактичните прегледи, продължава да бъде затлъстяването – 516 ученика /7 – 18 г./ от обхванатите с профилактични прегледи са със затлъстяване. В структурата на регистрираните заболявания относителният дял е 42.36%, в сравнение с 2013 г. - 41.34% и 39.19% през 2012 г. Освен генетичните фактори, които го детерминират, то е свързано до голяма степен с небалансираното хранене и хиподинамията.

На второ място по честота са очните заболявания (16,83%), а на трето астмата – 7.96%. На четвърто място са гръбначните изкривявания с относителен дял 3,7%.

Сравнителна диаграма на най-често регистрираните заболявания при профилактични прегледи при ученици за 2012, 2013 и 2014 г.

Наблюдението на заболеваемостта в областта през последните години показва, че на преден план излизат заболявания, свързани по-скоро с начина на живот – обездвижване, неправилно хранене, дълъг престой пред компютъра и др.

Наличните данни за регистрираните заболявания при профилактичните прегледи дават възможност да се анализира здравословното състояние на учениците в преходните периоди от развитието им – първи, седми и десети клас.

При учениците от десети клас с профилактичен преглед са обхванати 773 ученика – 93.47% при 81.26% за 2013 г. и 86.99% за 2012 г. Регистрирани са 92 заболявания – 119‰ от обхванатите с профилактичен преглед ученици имат здравословен проблем при 123‰ за 2013 г. и 76.55‰ през 2012 г., т.е. наблюдава се увеличение на заболеваемостта при седемнадесет годишните.

- Затлъстяване – 38.8 ‰ при 55.63‰ за 2013 г. и 32.3‰ за 2012 г.
- С болести на окото са – 19.4‰ при 21.7‰ за 2013 г. и 15.55‰ за 2012 г.
- С астма са – 11.64 ‰ при 4‰ за 2013 г. и 2.39‰ за 2012 г.
- С гръбначни изкривявания – 5.17 ‰ при 5.43‰ за 2013г. и 3.59‰ за 2012г.

От данните се вижда, че на първо място и през трите години доминира затлъстяването като проблем. В структурата на водещите заболявания през последните три години участват едни и същи класове болести, с промяна в честотата си.

През 2014 г. на диспансерен учет са се водили 418 ученика или 4.44% от всички прегледани при 4.22% за 2013 г. и 3.49% за 2012 г.

Относителният дял на диспансеризираните на възраст 14-18 години е 33.49% при 32.43% за 2013 г. и 34.4% за 2012 г. По пол диспансеризираните момчета на възраст 14-18 години са 13.64%, а момичетата – 19.86%.

Най-честият повод за диспансеризация при учениците са:

- Болестите на нервната система и сетивните органи – 193 лица (относителен дял от всички диспансерни 46.17%) , от които 58 във възрастовата група 14 – 18 г.
- Заболявания на дихателната система – 116 лица (относителен дял от всички диспансерни 27.75%), от които 30 във възрастовата група 14 – 18 г. В тази група 29 ученика 14 -18 г. са с диагноза Астма.
- Болести на ендокринните жлези и обмяната – 28 (6.7%, от които 16 ученика са с диагноза „Диабет“) – 13 - във възрастовата група 14 – 18 г.(7 с диагноза «Диабет»).
- Вродени аномалии - 29 (6.94%), от които 17 във възрастовата група 14 –18 г.

Анализът на резултатите от профилактичните прегледи и диспансерното наблюдение на детското население от област Търговище беше предоставен на Областна администрация – Търговище, петте общини в региона и на РИО – Търговище за информация и предприемане на съответни мерки.

Една от основните цели на дейността на РЗИ е промоцията на здраве и профилактиката на болестите, като с нея е свързана дейността на едно цяло звено специалисти в администрацията. Отдел „ПБПЗ“ работи самостоятелно и в сътрудничество с партньори като - Клуб на НСО, БМЧК, ОДК, Община Търговище, педагогическите колективи на училищата и детските заведения, медицинските специалисти към здравните кабинети и др. по различни национални и регионални програми и политики за ограничаване на заболяемостта и смъртността от социално значими заболявания, свързани с поведенческите фактори на риска (тютюнопушене, нездравословно хранене, злоупотреба с алкохол, ниска двигателна активност и др.) и факторите на риска в околната среда. Разширяват се инициативите за промоция на здраве, повишаване на

информираността на населението за основните предпоставки за здравословен начин на живот чрез обучения, беседи, дискусии, масови мероприятия, публикации в местните печатни и електронни медии и на сайта на инспекцията.

В РЗИ – Търговище функционира консултативен кабинет за отказ от тютюнопушене. В кабинета се прилага комплексен подход към пациентите, търсещи помощ и желаещи да се откажат от тютюнопушенето. Психолог провежда среща и разговор с клиента, изготвя индивидуален профил по тестова методика и предлага адаптирана към нуждите и предпочитанията на лицето програма за отказ от употреба на тютюневи изделия. В кабинета може също да се получи информация за влиянието на тютюнопушенето върху здравето и да се осъществи индивидуално замерване нивото на въглероден моноксид в издишания въздух, което е косвен белег за засягане здравето на организма. Посещенията в кабинета са регламентирани в определени дни и часове след предварително записване по телефона.

В РЗИ – Търговище функционира и информационно – образователен център, в който се провеждат обучения по различни теми: околна среда и здраве; ограничаване злоупотребата с алкохол; ограничаване на тютюнопушенето; здравословно хранене; профилактика на остеопорозата; профилактика и контрол на ХИВ/СПИН; подобряване на сексуалното и репродуктивното здраве; борба с наркотиците; работа с лица в неравностойно положение, принадлежащи към етническите малцинства; психично здраве; дейности за подобряване на физическата активност:

Околна среда и здраве;

Превенция на хроничните незаразни болести включваща:

• *Тютюнопушене;*

/ 2015 г. - 20 обучения сред 414 ученика на възраст 15 – 19 г./

• *Злоупотреба с алкохол;*

/ 2015 г. – 15 обучения на 295 ученика на възраст 15 – 19 г./

• *Нездравословно хранене;*

/ 2015 г. – 15 обучения на 295 лица на възраст 15 – 29 г./

• *Физическа активност;*

/2015 г. – 15 обучения на 295 лица на възраст 15-19 г./

Профилактика на остеопорозата;

Профилактика и контрол на ХИВ/СПИН;

/ 2015 г. – 45 обучения сред 952 участника на възраст 15 – 19 г./

Подобряване на сексуалното и репродуктивно здраве;

/2015 г. – 20 обучения на 452 лица на възраст 15 – 19 г./

Борба с наркотиците;

/2015 г. – 13 обучения на 247 ученика на възраст 15 – 19 г./

Работа с лица в неравностойно положение, принадлежащи към етническите малцинства;

/2015 г. – 11 обучения на 178 лица на възраст 15 – 29 г./

Психичното здраве;

/2015 г. – 10 обучения на 190 ученика на възраст 15 – 19 г./

Профилактика на оралните заболявания при деца 0 – 18 г.

Регионална програма „Аз умея здравословно да живея“.

Експертите от отдела провеждат обучения по училища при поискване. Изготвят се и се разпространяват здравно – образователни материали. При поискване се консултират и граждани по теми, касаещи здравето и здравословния начин на живот. Отбелязват се традиционните дни на здравето с различни мероприятия и кампании.

Базовите знания и умения се формират в училище. Медицинският персонал в здравните кабинети извършва сериозна просветна дейност. Тя се допълва чрез инициативите на членовете на младежки клуб „Аз и Ти“ – община Попово, създаден по проект „Подобряване на сексуалното и репродуктивно здраве на младите хора“, към Фонд за население на ООН, чиято устойчивост обхваща периода до 2015 г. Разбира се, процесът ще продължи и след това. По него е разработена общинска „Стратегия за сексуално и репродуктивно здраве на младите хора от община Попово“, която тематично излиза от проблема за репродуктивното здраве и засяга всички превенции, с цел здравословен живот. Функционира клуб „Детелина“ към БМЧК за превенции към ПГСС „Никола Пушкин“ гр. Попово. Общинска администрация Омуртаг проведе кръгла маса с участието на здравни работници, експерти в сектор образование, младежи, представители на училищата и спортните клубове с цел обсъждане на теми, свързани със здравословния начин на живот сред децата и младите хора. Проведе се ежесмесечни срещи на служители от Дирекция „Хуманитарни дейности“ със здравните работници по училища с цел обсъждане на актуалните проблеми в областта на ученическото здравеопазване. Проведе се обучителен семинар на здравните работници по училища с лектори - експерти от РИОКОЗ. Бяха изнесени лекции и обучения пред всички ученици на територията на община Омуртаг по теми, отнасящи се до здравословния начин на живот.

През учебната 2014/2015 година дейността на РИО във връзка с превенцията на тютюнопушенето и употребата на алкохол и наркотични вещества сред децата и учениците е свързана със своевременното предоставяне на информация до училищата в областта за различни мероприятия и инициативи, в които могат да участват и с подпомагане и координиране на дейностите с училищата и други институции при реализирането на някои от тях.

През учебната 2014 година, много училища са работили по училищни програми за превенция на употребата и злоупотребата с наркотични вещества, основани на подхода „умения за живот“. В 19 училища са приложени програми, базирани на подхода „върстници обучават връстници“. Във всички училища темата за вредата от тютюнопушенето и употребата на алкохол и наркотици е разглеждана под различни

форми на часа на класа. Почти всички ученици са обхванати в кампании, организирани на училищно ниво или от други институции.

На Обединения детски комплекс – Търговище е възложено провеждането на спортните турнири от Ученическите игри по правилата, които се утвърждават всяка година със заповед на министъра на МОМН. В тях вземат участие ученици от 5 до 12 клас, като тези от гимназиален етап са средно около 550 състезатели, разпределени в 55 отбори.

Област Търговище участва в Националната кампания под надслов „Участвам и променям“. Кампанията бе иницирана от Министерството на образованието, младежта и науката и подкрепена от Омбудсмана на Република България. Инициативата е ориентирана към осъществяване на гражданско и здравно образование в училище.

През годината, общинският съвет по наркотични вещества и здравен медиатор към Община Търговище, съвместно с Български младежки червен кръст /БМЧК/ са в тясно сътрудничество.

В края на 2014 година беше проведено двудневно обучение по превенция на наркоманиите. В него участваха 17 доброволци, които поеха ангажимент да проведат обучителни сесии по темата в училище. Непосредствено след това в Гимназия „Христо Ботев“ гр. Попово такива сесии бяха проведени в три класа с общо около 75 участници. През цялата 2014 година неформални обучения са проведени в още 3 училища в гр. Търговище с общ брой участници 90.

Интересна инициатива на доброволците от Търговище беше организирания до древната крепост „Мисионис“ поход под надслов „Живот без наркотици“ по повод 26 юни - Световен ден за борба с употребата и разпространението на наркотици. Информационни кампании са проведени и от доброволците в Попово и Антоново.

По повод световния ден за борба с тютюнопушенето 31 май, доброволците организираха акции по училища, където предоставиха информационни материали на своите съученици за вредата от тютюнопушенето. Важно място в здравно-просветната дейност на БМЧК заема промотирането на безопасното сексуално поведение и подобряването на репродуктивното здраве. Две обучения по превенция на ХИВ/СПИН за доброволци бяха проведени през отчетния период. Обучителни сесии бяха проведени в I СОУ „Св.Седмочисленици“, ПГИЧЕ „Митрополит Андрей“, Професионална гимназия „Алеко Константинов“ гр.Търговище и СОУ „Св. Св. Кирил и Методий“ гр. Антоново за общо 185 ученици. Кампании с интересни инициативи и занимателни игри бяха организирани по повод 14 февруари и 1 декември.

Обучението на младежите в оказването на първа помощ е една от традиционните дейности на Българския младежки Червен кръст. Доброволците на БМЧК осъществиха редица обучения по първа долекарска помощ със свои връстници. Обучителни сесии бяха проведени в I СОУ „Свети Седмочисленици“, II СОУ „Проф.Никола Маринов“, Професионална техническа гимназия „Цар Симеон Велики“, Професионална гимназия с

изучаване на чужди езици, Търговище. В тях участваха общо 280 ученици. Обученията бяха реализирани в часове на класа или в часове по биология. Обучение по ПДП е проведено и за доброволци от клуб „Детелина“ гр.Попово. Проведени са обучения по първа помощ на деца от приемни семейства, на членове на скаутски клуб „Антола“ гр. Попово.

Младежкия авариен екип на Български младежки Червен кръст Търговище е с почти изцяло обновен състав. В екипа към момента членуват 18 доброволци, като 8 от тях са в основния състав. Срещите, обученията и тренировките се провеждат ежеседмично в кабинета по първа помощ в БЧК Търговище. Първата психологична помощ и психосоциалната подкрепа са неразделна част от първата долекарска помощ. През отчетния период във връзка с изпълнение на програмата на БМЧК „Партньори за социална промяна“ в общо 7 училища от областта бяха проведени ателиета по психосоциална подкрепа. Участници в тях бяха общо 360 ученици от четвърти и осми клас. Водещи на ателиетата бяха 16 доброволци на БМЧК, които преди това преминаха съответните обучения. Основната цел на проведените ателиета беше учениците да изградят умения за справяне със стреса.

Чрез различните спортни занимания младите хора развиват ценни физически и психически качества, осъществява се превенция на заболявания, както и превенция на противообществените прояви на престъпността.

Община Търговище разпределя средства от общинския бюджет за спортни клубове (16 на брой), които през 2015 година са посетени от около 800 деца и младежи. През 2015 г. беше открит младежкия спортен комплекс "Юкя" в гр. Търговище. На мястото бяха реконструирани две площадки за различни видове спорт - волейбол, баскетбол, хандбал и футбол на малко поле. В гр. Търговище има спортно училище с традиции. Обединен детски комплекс Търговище организира спортни мероприятия, в които вземат участие около 540 млади хора. Някои от тях са: турнир по тенис на маса за младежи, пролетен лекоатлетически крос за ученици от общината, турнир по тенис на корт, лекоатлетически крос. В община Попово броят на активно спортуващите е около 320. Те са обхванати в клубове – „Волейбол“-2, „Футбол“, „Тенис на маса“-2, „Шахмат“, „Баскетбол“. В училищата се използват всички форми за масов спорт на младите хора до 19-годишна възраст. Около 210 младежи участват в художествени състави за любителско творчество.

През изминалата година Обединен детски комплекс – Търговище(ОДК) организира редица спортни мероприятия:

- На 29 януари се проведе турнир по тенис на маса за ученици по случай 29 януари – Освобождението на Търговище. В турнира взеха участие 21 младежи.

- Пролетен и есенен лекоатлетически кросове за ученици от общината, в който взеха участие общо 520 ученици, от които в пролетния – 297, а в есенния - 223.

- В Търговище се проведе *Трети кръг на републикански шампионат по приложно колоездене по правилата на ФИА*. Шампионатът е част от спортния календар на НДПК „Младежта за безопасност на движението“ и се провежда с методическата подкрепа на СБА, МВР, БЧК и Национален дворец на децата.

Чрез различните спортни занимания младите хора развиват ценни физически и психически качества, осъществя се превенция на заболявания, както и превенция на противообществените прояви и престъпността.

През 2015 година Български младежки Червен кръст-Търговище е провел 3 информационни кампании свързани със сексуалната култура и нерисково поведение на младите хора. Кампаниите са осъществени по повод 14 февруари - Деня на влюбените, 1 декември – Световен ден за борба с ХИВ/СПИН и 26 юни - Международен ден за борба с наркотиците. През 2015 година БМЧК-Търговище е осъществило обучения на здравна тематика по метода „връстници обучават връстници“ в 4 училища с участието на общо 122 младежи. Общ брой обучители на връстници по превенция на ХИВ/СПИН и превенция на зависимости - 28. Клубове, в които членуват обучителите – 2. През 2015 година БМЧК е провел общо 9 ателиета с 13 деца от приемни семейства и е реализирал 5 посещения в Центрове за настаняване от семеен тип.

През 2015 година на територията на община Търговище БМЧК е провел следните обучения:

1. Обучения по психо-социална подкрепа в четвърти и осми клас за общо 346 ученици. Обхванати са ученици от I СОУ „Св.Седмочисленици“, I ОУ „Христо Ботев“ гр.Търговище и ОУ „Г.С.Раковски“ с.Голямо Ново;

2. Обучения по първа долекарска помощ за ученици и групи от млади хора на различни възрасти за общо 190 души. Това са ученици от I ОУ „Христо Ботев“ гр.Търговище, I СОУ „Св.Седмочисленици“ гр.Търговище, ПТГ „Цар Симеон Велики“ гр.Търговище, Карате клуб „Ояма“ гр.Търговище и участници в Детска полицейска академия 2015;

3. Обучения по превенция на зависимости за ученици от девети клас с общо 40 участници (II СОУ и ПТГ);

4. Обучения по превенция на ХИВ/СПИН за общо 57 младежи (ПТГ);

5. Обучение по здравословно хранене за 25 ученици от II СОУ;

6. Обучение по промоция на хуманитарни ценности (насърчаване на толерантността към различните) за 14 младежи (сборна група от I СОУ, II СОУ, ПТГ и ПГТХВТ).

Български младежки Червен кръст осъществява всички свои обучения по метода „Връстници обучават връстници“. Обученията са неформални. Водещи са сертифицирани по съответната тема доброволци.

През годината Общински съвет по наркотични вещества и здравен медиатор към Община Търговище, съвместно с Български младежки червен кръст /БМЧК/ работят в тясно сътрудничество. Интересна инициатива на доброволците от Търговище беше

организирания до древната крепост „Мисионис“ поход под надслов „Живот без наркотици“ по повод 26 юни - Световен ден за борба с употребата и разпространението на наркотици. Информационни кампании са проведени и от доброволците в Попово и Антоново. По повод световния ден за борба с тютюнопушенето 31 май, доброволците организираха акции по училища, където предоставиха информационни материали на своите съученици за вредата от тютюнопушенето.

Обучението на младежите в оказването на първа помощ е една от традиционните дейности на Българския младежки Червен кръст. Доброволците на БМЧК осъществиха редица обучения по първа долекарска помощ със свои връстници.

Програма МИКЦ, по реализация на Проект „МИКЦ – Търговище – в подкрепа на младите хора“ – изпълняван от сдружение „Мисионис“, ЦМДИ и Община Търговище – една от дейностите в реализацията на проекта е осъществяване на т.н. открити приемни с лектор-консултант по здравословен начин на живот. Разискваните с учениците въпроси обхващат актуални за подрастващите и техните родители теми – пубертетно развитие, лична хигиена развитие на сексуалността, рисково сексуално поведение и последици от него, полово-предавани болести, контрацепция, нездравословен стил и начин на живот и отражението им върху сексуалното им и репродуктивно здраве. При индивидуалните консултации е оказана помощ и подкрепа на деца заявили желание за отказ от тютюнопушене, разисквани са здравословното хранене и отклоненията в хранителното поведение, алергичните заболявания и тяхната профилактика, възможностите в региона за тестване при полово-предавани инфекции.

9. Младите семейства

Изследванията показват, че все повече млади хора не считат брака за необходимост. Ако до скоро жените в по-голяма степен се обявяваха в подкрепа на брака, то сега мнозинството и от мъжете, и от жените пренебрегват институцията на брака в еднаква степен. През 2014 г. за област Търговище сключените бракове на лица от 18-19 години са 55 бр.; лица от 20-24 години – 295 бр. и лица от 25-29 години - 273 бр.

Нараства както относителният дял на децата, родени извън брак, така и броят на разводите в младежка възраст. Младежите продължават да живеят все по-дълго в дома на своите родители, като причината, която посочват, е липсата на финансови възможности. През 2014 г. за област Търговище бракоразводните дела на лица от 20-24 години са 11 бр. и лицата от 25-29 години са 27 бр.

10. Социалното включване на младите хора

До навършване на 18 години за младежите в риск действа Законът за закрила на детето. Действащата нормативна уредба позволява добри практики на работа в случай на дете в риск, съгласно които социалните услуги в специализирана институция или от

резидентен тип могат да се ползват след 18-та година до навършване на 20 годишна възраст, ако младежът учи. Също така, чл.144 от Семейния кодекс създава правна възможност за учащи се младежи да получават издръжка от своите родители до навършване на 25 годишна възраст. В случаите, когато те са лишени от родителска грижа, държавата и обществото следва да предприемат мерки за закрила.

Все още е ограничен достъпът на младите хора в риск до целенасочени и качествени социални услуги в общността, особено в малките населени места. В училищата са сформирани комисии по превенция на деца в риск, които всяка учебна година приемат план за работа с основна цел – предотвратяване на конфликти ситуации. Функционира МКБППМН, която извършва превантивна дейност, макар и само с млади хора до 19 годишна възраст. Общините работят по програма за превенции на рисковото поведение сред подрастващите и промоция на здраве.

На територията на област Търговище са закрити всички специализирани институции за деца.

Социални услуги в общността, които се предоставят на територията на община Търговище:

- ДЦВХУ кв. Бряг – Центърът е с капацитет 30 места, целевата група е възрастни с психични разстройства. През 2015 година 5 младежи до 29 години са се възползвали от услугата;

- ДЦВХУ гр. Търговище – Центърът е с капацитет 20 места, целевата група е възрастни с увреждания. През 2015 година 14 младежи до 29 години са се възползвали от услугата;

- ЗЖ кв. Бряг е с капацитет 10 места – целевата група е възрастни с психични разстройства. През 2015 година 3 младежи до 29 години са се възползвали от услугата;

- ЗЖ с. Лиляк е с капацитет 8 места – целевата група е възрастни с умствена изостаналост. През 2015 година 7 младежи до 29 години са се възползвали от услугата;

- ЦОП Търговище с капацитет 66 места – целевата група е деца и семейства. Предоставят се услуги на млади хора в неравностойно положение.

- ЦНСТ за деца/младежи с увреждания №1 и №2 гр. Търговище с капацитет 14 места за всеки от центровете – целевата група е деца и младежи с увреждания. През 2015 година 11 младежи до 29 години са се възползвали от услугата;

През периода 04.05.2015 г. – 29.02.2016 г. община Омуртаг реализира социална услуга „Личен асистент“ по проект „Нови възможности за грижа“. Потребителите са 44 души, като 15 от тях са до 29 години, личните асистенти също са 44, от тях двама са до 29 години.

В община Антоново стартира ОП РЧР „Независим живот“ от 01.11.2015 г., по който 4 работещи и един ползвател са на възраст между 15 и 29 години.

През 2015 г. по НП „Асистенти на хора с увреждания“ е осигурена подкрепа от лични асистенти на 26 потребители за общините Омуртаг и Антоново, като един личен асистент и двама потребители са на възраст от 15 до 29 години.

От няколко години в двете общини успешно се реализира социалната услуга „Обществена трапезария“ През изминалата 2015 г. потребителите на възраст до 29 години за община Омуртаг са 7, а за община Антоново - 4.

Подпомаганите с месечни добавки за социална интеграция по реда на Закона за интеграция на хората с увреждания (ЗИХУ) и Правилника за неговото прилагане (ППЗИХУ) от ДСП гр. Омуртаг деца и младежи с увреждания от 15 до 29 години са средно 70 случая. Регламентирани са упражняването на правата и закрилата на хората с увреждания, както и създаването на условия за преодоляване на дискриминацията и стимулиране на пълноценното им включване в обществения живот.

На територията на общините Омуртаг и Антоново няма развити специализирани услуги за социална и професионална интеграция - информираност относно политиките за социално включване на младите хора от 15 до 29 години в неравностойно положение.

В отдел „Хора с увреждания и социални услуги“ при ДСП-Попово се осъществява дейност по Закона за интеграция на хората с увреждания по оценяване на увреждането и на възможностите за интеграция. Оценяването на увреждането се извършва чрез медицинска експертиза и социална оценка. Социалната оценка се осъществява въз основа на медицинската експертиза и има за цел да установи потребностите и възможностите за рехабилитация, възможностите за обучение, възможности за трудова заетост и професионална реализация, потребностите от социални услуги и възможностите за социално включване на лицата и децата с увреждане. Социалната оценка включва оценка на горепосочените обстоятелствата, препоръки за необходимите мерки за социално включване, както и мотивирано предложение за отпускане на месечна добавка за социална интеграция. Тя е диференцирана и представлява парични средства, които допълват собствените доходи на хората с увреждания и са предназначени за покриване на допълнителните им разходи за транспортни, информационни и телекомуникационни услуги, образование, квалификация, достъпна информация, обучение, лекарства, диетично хранене, балнеолечение и рехабилитация. От посочената целева група на възраст от 15 до 29 години от общините Попово и Опака, подпомагани с месечни интеграционни добавки от Д СП-Попово са общо 76 лица и деца.

В Общините Попово и Опака са разкрити и функционират следните социални услуги в общността, подходящи за млади хора на възраст от 15 до 29 години в неравностойно положение, подпомагащи интегрирането им в общността:

- Център за социална рехабилитация и интеграция в гр. Попово, общ. Попово с капацитет 55 места. В ЦСРИ лицата, получават разнообразни консултативни, терапевтични и рехабилитационни дейности, насочени към създаване и поддържане на

социалните умения, обучения за водене на самостоятелен начин на живот подпомогнати от специалисти. До ЦСРИ е осигурен безпрепятствен достъп, същият е осигурен и до ползваните помещения в центъра в съответствие с нормативните изисквания за достъпна среда. ЦСРИ гр. Попово разполага и със специализиран транспорт, което допринася за интеграцията на хората с увреждания. От заетите общо 55 потребители на услугата – 7 са деца на възраст от 15 до 18 години и 15 потребители на възраст от 19-29 години.

- Към момента в община Попово и Опака се предоставя социалната услуга „Личен асистент“ по Проект "Нови възможности за грижа" по Процедура за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ 2014BG05M9OP001.2.2015.001 "Нови алтернативи" по приоритетна ос 2 „Намаляване на бедността и насърчаване на социалното изключване“ на ОПРЧР 2014-2020, като от 59 потребители от община Попово, 14 са на възраст от 15 до 29 години, а в община Опака от 38 потребители две лица са от посочената възрастова група.

- Личен асистент по НП АХУ, която се реализира, чрез дирекциите „Социално подпомагане“, като през 2015 г. назначените лични асистенти за двете общини са общо четири лица, които са полагали грижи за свои близки, но от посочената целева група няма потребители.

В община Попово се предоставя и социалната услуга Обществена трапезария, която се изпълнява по Проект „Обществена трапезария“ в изпълнение на Договор № РД 04-301/14.09.2015г. между Фонд „Социална закрила“ и Община Попово със срок от 01.10.2015г. до 31.12.2015г. за 45 потребителя. Срока на договора за предоставяне на социалната услуга Обществена трапезария е продължен в изпълнение на Договор № РД-04-503/16.12.2015г. от 01.01.2016г. до 30.04.2016г. и се предоставя обяд също на 45 потребители от които 15 са деца.

Функциониращи социални услуги в общността - резидентен тип в община Попово са две Защитени жилища за лица с умствена изостаналост в с. Медовина с капацитет по 9 места. От заетите към момента 18 потребители в двете защитени жилища, само едно лице е до 29 години.

От 21.02.2014 г. по Проект "Преодоляване на социалното изключване на лица с умствена изостаналост чрез създаване на ЦНСТ в Община Попово", по ОПРЧР, схема за безвъзмездна финансова помощ "Живот в общността", функционира ЦНСТ за лица с умствена изостаналост в с. Медовина, общ. Попово с капацитет 12 места, като от заетите към момента 12 потребители, младежите до 29 години са 5 лица. От 01.04.2015 г. социалната услуга функционира като държавно делегирана дейност, съгласно Заповед на Изпълнителния директор на АСП №РД01-504/10.03.2015 г.

На територията на община Попово са разкрити и функционират два Центъра за настаняване от семеен тип за деца/младежи без увреждания с капацитет по 12 всяко. Към настоящият момент от посочената целева група настанените младежи са 14, с които

се работи за изграждане на умения за самостоятелен живот с оглед ефективна бъдеща реализация в обществото след напускане на социалната услуга.

В гр. Попово е разкрит и функционира и Център за обществена подкрепа с капацитет 30 лица. Целевата група са деца и младежи в риск и техните семейства от общността, младежи, напускащи специализирани институции или услуги от резидентен тип, бременни жени, кандидати за или вече одобрени приемни семейства, кандидати за или вече одобрени осиновители. Дейностите, които се осъществяват са услуги по превенция на изоставянето на деца и настаняването им в специализирани институции, услуги подпомагащи работата по реинтеграция на деца и младежи, настанени в специализирани институции, социални услуги резидентен тип или приемни семейства, услуги насочени към подготовка за самостоятелен живот и подкрепа за успешна социална интеграция и професионална реализация на младежи от специализирани институции или услуги резидентен тип, подкрепа на деца, жертви на насилие и техните семейства, социално педагогически консултиране на деца с поведенчески проблеми и техните семейства, превенция на отпадането от училище, услуги по превенция на рисковото поведение на деца и младежи от общността, подкрепа, супервизии, консултации и надграждащо обучение на приемни семейства, социални услуги в подкрепа на осиновяването. Към настоящия момент ЦОП – Попово работи с 20 потребители на услуги, като към Центъра са насочени 4 младежи от ЦНСТ за деца и младежи без увреждания за подготовка за самостоятелен живот.

От 01.12.2014 година на територията на гр. Попово функционира Център за настаняване от семеен тип за деца и младежи с увреждания изграден по проект „Детство за всички“. В Центъра към настоящия момент са настанени 9 деца и 2 младежи. На децата и младежите е предоставена жизнена среда, близка до семейната с възможност за пълноценно израстване и развитие. От потребителите на услугите в Център 6 са младежи на възраст от 15 до 29 години. Тези от тях на които здравословното състояние позволява посещават масово училище с оглед изграждане и поддържане на социални контакти извън тези в Център.

На територията на община Попово в с. Медовина се намира и Дом за лица с умствена изостаналост с капацитет 50 потребители, към момента потребителите в специализираната институция са в по-висока възрастова група.

В град Попово функционира и трудово производителна кооперация „Ален мак“ АД, която осигурява трудова заетост на лица с увреждания от гр. Попово, но към момента няма лица заети от посочената възрастова група.

11. Младежка престъпност

От 14 годишна възраст възниква възможността за реализиране на наказателна отговорност по отношение на младия човек за извършени от него престъпления.

Зачестяват случаите на противообществени и противоправни прояви сред млади хора от по-ниските възрастови групи. Около две трети от осъжданите всяка година младежи не ходят на училище и/или нямат работа. Запазва се висок процентът на рецидива сред младите правонарушители.

Статистиката през последните години показва застрашителни тенденции на нарастване броя на непълнолетните извършители на престъпления и на относителния дял на младите хора до 29 години сред затворническата популация и сред водачите на моторни превозни средства, причинили пътно-транспортни произшествия. За съжаление и за област Търговище данните не са по-добри.

В ОД МВР – Търговище през 2015 г. от общо разкритите 945 криминални престъпления 95 са извършени от непълнолетни и 41 от малолетни лица, а 368 от лица между 18 и 30 години. Относителния дял на детската престъпност спрямо криминалната престъпност като цяло е 14.4%, а процентът на регистрираните малолетни и непълнолетни извършители спрямо общия брой извършители е 15.5%. Когато добавим и младежите до 30 годишна възраст относителният дял нараства на 39,0%.

Разкритите извършители на криминални престъпления са 921, от тях 93 са непълнолетни, 50 малолетни лица и 369 лица между 18 и 30 години. Най голям дял в престъпленията извършени от категорията лица между 14 и 30 години, имат престъпленията срещу собствеността. От общо разкритите 201 кражби по чл. 194 от НК, 121 престъпления са извършени от младежи до 30 г. Основно те се извършват за набавяне на средства за препитание и забавление, чрез кражби на предмети от бита /лаптопи, смартфони, бяла и черна техника/. Напоследък се наблюдава силно изразена форма на насилие - "агресията" от страна на младите хора. От установените и разкрити 16 умишлени телесни повреди, 11 са извършени от наблюдаваната категория лица. При разкритите 3 грабежа по чл.198 от НК, ясно се очертава факта, че извършителите са предимно млади лица попадащи в категорията до 30 г, които търсят бърз и лесен начин за набавяне на средства.

През 2015 год. има регистрирани две тежки криминални престъпления - по чл.115 от НК- умишлено убийство, като единия от извършителите на престъплението, също така попада в графата "младежи".

Като цяло при половите престъпления /изнасилване, съвкупление с малолетни, блудства/ през 2015 г бележим известно понижаване на престъпленията от този вид. От общо разкритите 8 престъпления, едва 2 от тях са извършени от млади хора.

Следващият не маловажен вид престъпление е унищожаването и повреждането на чуждо имущество. От разкритите 61 престъпления, 37 са извършени от младежите до 30 години. Противодействието на нарко-разпространението, производството и трафика на НВ, си остава един от основните приоритетите на министерството на вътрешните работи набелязани в концепцията за противодействие на общата престъпност. По този показател

са вложени доста усилия, които доведоха и до отчитане на положителни резултати. За отчетния период на територията на ОД МВР Търговище имаме задържани 22 лица по тази линия. Иззетите наркотични вещества през 2015 г., многократно надвишават същите в сравнение с 2014 г., което бележи положителен ефект в борбата срещу нарко-разпространението.

През 2015 г. в сравнение с 2014 г. се наблюдава тенденция на намаление на престъпленията извършени от малолетни и непълнолетни лица. Общо от установените 749 извършители на криминални престъпления за 2015 г, 411 от тях попадат в категорията.

Степента на доверие към институциите и правоохранителните органи, е трудно да се установи без задълбочено и широкообхватно социологическо проучване сред младите хора. Видно от регистрирания заявителски материал на територията обслужвана от ОД МВР – Търговище е, че има установени 945 извършители за различни по вид престъпления, от които 368 са на възраст до 30 години, като относителния дял на младежката престъпност спрямо криминалната престъпност като цяло е 39%.

Значителен е броя на извършителите, които след употреба на алкохол или други упойващи вещества, сядат зад волана и управляват МПС, като за периода са установени 133 случая, от които 33 са извършени от млади хора. При този вид престъпление, рецидива при извършителите от наблюдаваната категория е по-голям от 50%, от установените повторно да извършват същото деяние в срока на изтърпяване на наказание – 46 лица, от които 27 са на младежка възраст. След употребата на алкохол или наркотични вещества лицата от категорията, много често под тяхно въздействие се поддават и извършват хулигански действия, като при общо регистрирани 24 случая, 14 от тях попадат в категорията. В тази възрастова група попадат 4 извършители и разкрити престъпления на 100%, свързани с противозаконно отнемане на МПС.

През последните години, в страната като цяло и в частност в ОД МВР – Търговище, се обръща много сериозно внимание на превантивната работа спрямо извършителите на престъпления и най-вече на работата с малолетни, непълнолетни по отношението на темата свързана с насилието като форма на агресия в училищата или извън тях. Периодично – минимум три пъти месечно, на територията обслужвана от ОД МВР – Търговище, се провеждат специализирани полицейски операции, с цел предотвратяване, пресичане и разкриване на престъпления извършвани от младежи и срещу тях. В началото на учебната 2014 г. – 2015 г. в РУ- „Полиция“, Търговище, Попово и Омуртаг, съвместно с Министерство на образованието и науката са разработени подробни общи планове и функционират „Детски полицейски академии“ /ДПА/, във всички общини.

Особено тревожно е насилието срещу и между децата: насилието на улицата и насилието в училище. Коренните причини на насилието и злоупотребата с децата са различни: бедността, маргинализацията, властовите взаимоотношения, патриархалните нагласи, радикалните промени в социалната среда, класовата диференциация,

разширяването на пропастта между тези, които имат и тези, които нямат и създаването на социално напрежение.

През годините, като основни способи на служителите от ОД МВР – Търговище, работещи с учениците и младежите от област Търговище са:

- часовете провеждани от полицейските инспектори и служителите от Д СП, обхващащи различни теми;

- провеждане на родителски срещи с участието на служители от полицията, при които се представя мултимедийна презентация на тема "Агресия и нейните форми на проявление в начална училищна възраст".

Чрез тези основни способи, полицията реализира образователни кампании и информационни инициативи за превенция сред подрастващите, а именно:

- "Не на тютюнопушенето и алкохола"
- "Как да се предпазим от сексуално насилие и трафик на хора"
- "Не на футболното хулиганство"
- "Мисли преди да седнеш за волана"
- "Не на домашното насилие"
- "Как да се живее по сигурно без оръжие и насилие"
- "Превенция на детско насилие, "Какво е насилие и как се стига до него"
- "Азбука на безопасността".

С оглед превенция и гарантиране сигурността на децата в Областта, в ОД МВР – Търговище, са предприети и се изпълняват редица мероприятия, целящи подобряване средата за сигурност на децата. Подобрява се партньорството с МКБППМН, ОбСНВ и други неправителствени организации, залегнали в Националната стратегия за превенция и противодействие на асоциалното поведение и престъпления извършвани от младежи.

Изведени са на списъчен отчет всички малолетни и непълнолетни извършители на престъпления, с оглед тяхното наблюдение и извършване на непрекъснат контрол от съответните служители по райони.

Периодично се извършват явни проверки в заведения, игрални зали и дискотеки, както и негласно наблюдение на всички сбирщища на криминалният контингент и такива на малолетни и непълнолетни лица с цел превенция.

Целогодишно се планират и провеждат редица мероприятия, съвместно с "РЗИ", "МОН" и други институции, целящи предотвратяване извършването на нарушения и престъпления срещу наблюдаваната категория лица, както и такива извършвани от самите тях.

Препоръки за превенция:

Превенцията сред децата и младежите е предпоставка за ограничаване на общата престъпност и грижа за бъдещето на нацията. От особено значение е извършването на ранна превенция на противообществените прояви, възпитанието в дух на отговорност и развиването на гражданска култура.

- Подпомагане на многодетни семейства, с цел получаването на адекватни родителски грижи и предотвратяване на попадането на децата в криминогенен и виктимогенен риск;
- Превенция на употребата на наркотици и злоупотребата с алкохол от деца и младежи;
- Разработване на програми за подпомагане на професионалната реализация на младежите;
- Структуриране на свободното време на децата и младежите;
- Превантивна работа с деца, необхванати от училище;
- Разработване и реализиране на програми за превенция на детската агресия на улицата;
- Разработване и реализиране на програми за превенция на насилието в училище;
- Превенция на създаването на детски криминализирани групи;
- Превенция на спортното хулиганство и използването на спорта като мощно средство за възпитание в дух на толерантност, честна игра и партньорство;
- Запознаване на децата с модели на безопасно поведение предпазващи ги от виктимизиране;
- Изграждане на умения и навици на децата за безопасно общуване в Интернет;
- Обучение на доброволци и развиване на доброволческа мрежа по линия на превенция на трафика на жени и деца.

Успоредно с органите на полицията, към общините работят и Местни комисии за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, чийто основен приоритет е установяването на причините за извършването на противообществени прояви от малолетни и непълнолетни, както и прилагане на различни методи за ограничаването им. По-чести са случаите на противообществени прояви сред по-ниските възрастови групи млади хора.

През 2015 г. МКБППМН образува 69 възпитателни дела по получени 53 преписки от Районна прокуратура и 16 сигнала от Районно управление към Областна Дирекция на МВР-Търговище. Престъпленията и противообществените прояви бяха извършени от общо 79 малолетни и непълнолетни лица. 10 деца са извършили повече от една проява през 2015 г. Наложени са общо 125 възпитателни мерки по чл.13, ал.1 от Закона за Борба с противообществени прояви на малолетни и непълнолетни (БППМН) и общо 5 възпитателни мерки по чл.15, ал.1 от Закона за БППМН за родители.

Проведени са профилактични беседи с непълнолетни лица с административни нарушения: Закон за движение по пътищата(ЗДП) – 2.

През годината 2015 г. 102 и две лица бяха запознати с работата на МКБППМН – от тях 79 лица по подробно със Закона за БППМН, в това число 48 с част от Наказателния кодекс. С мерките предвидени за непълнолетните във Закона за закрила на детето (ЗЗД) в Закона за народната просвета (ЗНП), Правилник за прилагане на закона за народната

просвета (ППЗНП), Закон за социално подпомагане (ЗСП), Закона за движение по пътищата (ЗДвП) и Закон за административните нарушения и наказания (ЗАНН) бяха запознати 23 лица и техните родители. През 2015 г. МКБППМН настани 5 лица в институции, от които 2 във Възпитателно училище интернат (ВУИ), а 3 в Социално педагогически интернат.

Двама психолози работиха индивидуално с 15 непълнолетни лица в това число 6 момичета. Двама от консултираните са заведени на отчет в МКБППМН за бягство от къщи, един за грабеж.

През 2015 г. 10 обществени възпитатели към МКБППМН работиха индивидуално с общо 61 лица поставени под надзор, от които 11 малолетни (в това число 3 момичета) и 50 непълнолетни (в това число 10 момичета). В корекционно – възпитателната работа бяха включени и родителите. Въпреки възпитателният надзор 10 деца са извършили нова проява през годината. 3 непълнолетни момчета са били осъдени през 2015 година – 2 на „Пробация“ и 1 е с две присъди „Обществено порицание“.

В община Антоново са разгледани делата на 5 лица на възраст между 10 и 18 години.

МКБППМН целогодишно оказва съдействие на младите хора и на техните родители чрез:

1. Съдействие при подготовката на документите за настаняване.
2. Запознаване на непълнолетните и техните родители с Правилника за устройството и дейността на ВУИ и СПИ.
3. Съдействие при постъпването на непълнолетните в училището в определения от МОН срок.
4. Съдействие за своевременното завръщане на учениците в училище след ваканция, прекарана при семейството.
5. Наблюдение на непълнолетните от обществен възпитател по време на ваканциите.

12. Младите хора в малките населени места и селските райони

Основен проблем на младите хора от малките населени места и селски райони, както и на част от града е безработицата и липсата на възможности за пълноценна реализация, което води до икономическа зависимост на младите хора от семействата им. Общините Омуртаг, Антоново и Опака се характеризират с отдалеченост и разпокъсаност на населените места от центъра на общината и в тях повечето млади хора живеят в селата. Професионалната им реализация е в земеделието и фермерството. През последните години се наблюдава засилване на желанието за емиграция особено сред по-ниско образованата част. Високообразованите млади хора от общината не правят изключение от общата за страната тенденция да търсят реализация в големите градове на България, а част и от тях и в чужбина. Голяма част от младите хора над 22 години

проявяват интерес към временна трудова миграция в чужбина - те са преди всичко със средно образование и/ или без трудова квалификация.

Възрастовата структура в малките населени места и селските райони е силно деформирана и не може да осигури както възпроизводство на населението, така и възпроизводство на трудовия потенциал. В малките населени места и селските райони са концентрирани голяма част от младежите от ромски и турски етнически произход. Достъпът до формално и неформално образование, професионално образование и обучение, информация и консултиране на младите хора в малките населени места и селските райони е ограничен. Силно ограничени са също и възможностите за трудова реализация, което води до мигриране на младите хора от селата в по-големите общини и градове, където възможностите за намиране на работа са по-големи. Така в малките населени места и най-вече в отдалечените селски райони, като Антоново, Омуртаг и Опака младите хора изпадат в социална изолация, без равен достъп до качествено образование, здравеопазване, пазар на труда и др. ресурси на обществото. Добри мерки за тяхното социално включване са действащите програми и мерки на пазара на труда, вкл. и възможностите на ОП „Развитие на човешките ресурси“, които им осигуряват макар и временна заетост и доходи, както и образователна и етническа интеграция.

През изминалите години оптимизирането на мрежата от училища, изразяващо се преди всичко в поетапното закриване на училища в малките селища в област Търговище, доведе до необходимостта от предприемане на мерки за осигуряване на равен достъп до образование на всички ученици от малките селища. В тази връзка по смисъла на чл. 26, ал.1, т.1-4 от Закона за народната просвета са създадоха средищни училища, които се намират в най-близкото населено място на територията на съответната община или на съседна община, където се обучават учениците от населените места, в които няма училище.

В рамките на проекта „Подобряване на качеството на образованието в средищните училища чрез въвеждане на целодневна организация на учебния процес“ се включиха 28 средищни училища от област Търговище, като финансовата схема предвижда пълен обхват на всички ученици, желаещи да участват в целодневното обучение. На средищните училища се предоставят допълнителни средства за осигуряване обучението на пътуващите ученици за транспортни разходи, средства за целодневна организация на учебния ден и за столово хранене за пътуващи ученици от първи до осми клас.

По традиция в училищата, в които напускат голям брой ученици, се планират дългосрочни стратегии за превенция на проблема - разработват се училищни политики, анализират се рисковите фактори, развива се ресурсът от педагогически специалисти в тази насока и пр.

Най-значими усилия и пакети от мерки са наложителни в училищата, в които се обучават ученици със смесен етнически произход, където се залага на създаването на среда на равнопоставеност, премахване на сегрегацията на основата на етническа

принадлежност, привличане и задържане на учениците с дейности, осигуряващи етническо и културно многообразие, подпомагане на учениците, трудно владеещи български език и др. В тази връзка сериозен принос има прилагането на започналите преди десет години дейности по „Проект на отпадането на ромските ученици от училище“ към Център за междуетнически диалог и толерантност „Амалипе“, подкрепен от МОН. В рамките на проекта се включват застрашени ученици в извънкласни форми, което спомага за интегрирането им в училищната среда.

Работата по двата проекта по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ „УСПЕХ“ и „Подобряване на качеството на образованието в средишните училища чрез въвеждане на целодневна организация на учебния процес“ има важно значение за етническата интеграция на учениците и задържането на застрашените от напускане на училище. Тези проекти имат също принос за осигуряването на качествен образователно-възпитателен процеси, както и да се осмисли свободното време на учениците.

Основната институция, която задоволява духовните потребности на младите хора в селата са читалищата, където се организират множество общоселски празници и годишнини. Осигуряването на безплатен достъп до информация от страна на читалищата става през цялата година в читалищата, работещи по програма „Глобални библиотеки“. От 2010 г. в резултат на инициативата „Глобални библиотеки“ в град Омуртаг и в селата Камбурово, Врани кон, Пъдарино, Обител, Плъстина се оборудваха компютърни зали със свободен режим на ползване и достъп до интернет. Тези зали се ползват предимно от младите хора. Все още има населени места в общините, в които поради ограничения на релефа няма интернет-покритие. Младите хора в тези села са практически изолирани и това създава проблем в задържането им в съответните населени места.

13. Управление на младежката политика

С приемането на Закона за младежта и Националната стратегия за младежта 2012 -2020 г. се децентрализира планирането на политиката за младежта. Дава се възможност на заинтересованите страни на местно и регионално ниво да участват активно при формиране на местните политики за развитие и подкрепа на младите хора. За да бъде гарантирано постигането на целите, е необходимо младите хора в общините да участват активно в целия процес на планиране със свои идеи, мнения и предложения. Изготвянето на Годишните общински планове и Плана за младежта на област Търговище трябва да се базират на задълбочен анализ на потребностите, който да се актуализира в началото на всяка година. Важно условие за успех е създаването на система за наблюдение и оценка на областно и общинско ниво с измерими индикатори. Все още няма изградени областни и общински органи за координация и взаимодействие между институциите, НПО, местните власти и представителите на младежите за изпълнение на политиките за младежта на регионално и местно ниво.

III. ПРИОРИТЕТИ И СПЕЦИФИЧНИ ЦЕЛИ ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА ЗА МЛАДЕЖТА И МЕРКИ ЗА ПОСТИГАНЕТО ИМ

ОСНОВНИ ПРИОРИТЕТИ:

Приоритет 1. Насърчаване на икономическата активност и кариерното развитие на младите хора

Специфични цели:

- Подобряване на качеството на средното и висшето образование, насърчаване на ученето през целия живот;
- Улесняване на прехода от образование към заетост;
- Насърчаване на работодателите да осигуряват възможности за повишаване на квалификацията на млади работници и служители;
- Улесняване на достъпа до висше образование;
- Създаване на благоприятна среда за професионална реализация и кариерно развитие на младите специалисти;
- Разкриване на нови работни места и развитие на пазара на труда, стимулиращи включването и кариерното развитие на младите хора;
- Насърчаване на икономическата активност на младите хора;
- Активно включване на младите хора в изграждането на пазарна икономика;
- Успешно съвместяване на професионалния и личния живот на младите хора;
- Разширяване на достъпа до услуги за трудова реализация и стимулиране на предприемачеството и развитието на бизнес умения.

Дейности:

1. Осигуряване на чиракуване и стажуване.
2. Засилване на ефективността на връзките между образователните и обучителните институции и бизнеса за улесняване на прехода от образование към заетост.
3. Създаване на възможности за стажове в областната и общинска администрация на студенти от висшите училища.
4. Стимулиране участието на работодатели, които подкрепят професионалната интеграция на младите хора и повишават производителността и адаптивността на заетите младежи.
5. Намаляване на броя на необхванатите и преждевременно напусналите образователната система лица в задължителна училищна възраст.
6. Консултиране на предприемчиви млади хора с цел развитие на собствен бизнес и развитие на мрежа от бизнес центрове в тяхна помощ.
7. Оборудване и адаптиране на работни места за младежи с увреждания.
8. Създаване на условия за баланс между професионалния и личния живот.

Приоритет 2. Подобряване на достъпа до информация и качествени услуги

Специфични цели:

- Улесняване на достъпа до качествени услуги за специална подкрепа на пълноценното, личностно и обществено развитие на младите хора в съответствие с потребностите и интересите им;
- Формиране на информационна политика, насочена към младите хора;
- Осигуряване на достъп до услуги за развитие, основани на младежката работа, индивидуалния подход и оценка на конкретните потребности и особености на младежката възраст;
- Създаване на благоприятни условия за нормалното функциониране на младежкия информационен център;
- Стимулиране на неформалното обучение сред младите хора;
- Развитие на таланта, творческите умения и културното изразяване на младите хора.

Дейности:

1. Подпомагане на младежкия информационен център.
2. Разработване и разпространение на информационни материали.
3. Предоставяне на актуална, систематизирана и достъпна информация.
4. Организиране на областни и общински информационни кампании.
5. Популяризиране формите на неформалното обучение.
6. Насърчаване на приноса на младежката работа за реализация на творческите способности на младите хора.

Приоритет 3. Насърчаване на здравословния начин на живот

Специфични цели:

- Насърчаване на здравословния начин на живот на младите хора;
- Превенция на факторите, създаващи риск за здравето на младите хора;
- Повишаване на сексуалната култура на младите;
- Насърчаване на физическата активност и спорта сред младите хора.

Дейности:

1. Насърчаване и подпомагане на сътрудничеството между здравните специалисти, младежките и спортните организации за утвърждаване на здравословен начин на живот сред младите хора.
2. Подобряване на достъпа на младите до подходящи за тях качествени услуги и до съвременна научна информация по въпросите на сексуалното и репродуктивното здраве, превенция на нежелана бременност и на болести, предавани по полов път.
3. Реализиране на програми за стимулиране на детския и младежки спорт и туризъм.
4. Мотивационни и информационни кампании за повишаване на спортната култура на младите.

5. Повишаване на броя млади хора, практикуващи спортни дейности.

Приоритет 4. Превенция на социалното изключване на млади хора в неравностойно положение

Специфични цели:

- Синхронизиране на младежката политика за лица в неравностойно положение с мерките за закрила на детето;
- Осигуряване на социални услуги за младите хора в неравностойно положение;
- Повишаване капацитета и броя на младежките работници за работа с млади хора в социален риск;
- Насърчаване на сътрудничеството между младежките работници и младежките лидери за приобщаване на младите хора в социален риск;
- Подпомагане на уменията за адаптация и повишаване на пригодността за заетост на младежите в неравностойно положение;
- Ограничаване на предаването на социално изключване между поколенията.

Дейности:

1. Сформиране на работни групи между социални работници и младежки работници.
2. Организиране на младежки семинари, обучения и конференции.
3. Разработване и издаване на Наръчници и ръководства за работа.

Приоритет 5. Развитие на младежко доброволчество

Специфични цели:

- Въвеждане и поддържане на ефективни практики за управление на млади доброволци за набиране, обучение, стимулиране, наблюдение и оценка, както и за признание на постиженията им;
- Гарантиране правата на младите доброволци;
- Насърчаване и организиране участието на млади хора в доброволчески инициативи;
- Удостоверяване и признаване на придобитите знания, опит и умения, получени от младите хора в доброволчески инициативи;
- Популяризиране на младежкото доброволчество в обществото.

Дейности:

1. Организиране на кампании за набиране, ориентиране, обучение, признаване и награждаване на доброволци.
2. Осъществяване на младежки дейности и инициативи с участието на доброволци.
3. Осъществяване на обмен на доброволци и доброволчески практики в България.
4. Организиране на младежки конференции.
5. Подготовка и разпространение на наръчници и ръководства за работа с млади доброволци.

6. Насърчаване и подпомагане на участието на българските младежи в международното младежко доброволчество.

Приоритет 6. Повишаване на гражданската активност

Специфични цели:

- Насърчаване на инициативи на неорганизираните млади хора;
- Насърчаване на самоорганизирането на младите хора;
- Популяризиране и мултиплициране на добри практики на младежка гражданска активност;
- Насърчаване на гражданското образование и обучение по въпросите свързани с правата на младите хора, борбата с дискриминацията и равнопоставеността между половете;
- Младежко лидерство;
- Осигуряване на ефективно представителство на интересите на младите хора във формирането, изпълнението и оценката на секторните политики на национално, областно и общинско ниво;
- Запознаване на младите хора с публичните институции и с начина на тяхното функциониране;
- Насърчаване на създаването и развитието на младежко представителство във взимането, изпълнението и оценката на решения, касаещи младите хора;
- Популяризиране на актуални теми в изпълнение на политиките на Европейския съюз, Съвета на Европа и ООН по отношение на младите хора.

Дейности:

1. Проучване на мнението и нагласите на младежите.
2. Разработване и разпространение на информационни и обучителни материали.
3. Организиране на областни информационни кампании.
4. Организиране на конференции, младежки дискусии, конкурси и викторини.
5. Обмяна на опит и добри практики.
6. Създаване на консултативен съвет по въпросите за младежта.

Приоритет 7. Развитие на младите хора в малките населени места и селските райони

Специфични цели:

- Осигуряване на ефективен достъп до информация, обучение и консултиране на младите хора в малките населени места и селските райони;
- Повишаване на икономическата активност и създаване на възможности за професионална реализация на младите хора;
- Електронно приобщаване на младите хора в селските райони към социалните мрежи;
- Насърчаване на участието на младите хора в местното самоуправление.

Дейности:

1. Проучване на мнението и нагласите на младите хора от селските райони.
2. Насърчаване и подпомагане на читалищата, като средища за информация.
3. Разработване и разпространение на информационни и обучителни материали.
4. Въвеждане на изнесени мобилни форми на младежка работа.
5. Предоставяне на индивидуални и групови консултации.
6. Организиране на областни информационни кампании.
7. Сформиране на младежки групи за местно развитие.

Приоритет 8. Развитие на междукултурния и международния диалог**Специфични цели:**

- Изграждане на умения за работа в мултикултурна среда;
- Насърчаване и подпомагане опознаването на отделните етнически общности и техните култури за стимулиране на толерантност, разбирателство, взаимодействие и диалог между общностите;
- Стимулиране и подпомагане на участието на българските младежи в международни и европейски младежки движения;
- Насърчаване на мобилността на младите хора в страната и в чужбина;
- Популяризиране на Европейското сътрудничество в младежката сфера.

Дейности:

1. Проучване на мнението и нагласите на младежите.
2. Разработване и разпространение на информационни и обучителни материали.
3. Организиране на областни информационни кампании, инициативи и събития.
4. Организиране на конференции, младежки дискусии, конкурси и викторини.
5. Обмяна на опит и добри практики.

Приоритет 9. Повишаване на ролята на младите хора в превенцията на престъпността**Специфични цели:**

- Стимулиране на активното участие на младите хора в превенцията на престъпността, особено в превенцията на правонарушенията, извършени от млади хора;
- Ангажиране на местната власт, младежките организации и медиите в превенцията на правонарушенията, извършвани от младежи;
- Изграждане на доверие между младите хора и правоохранителните органи;
- Развитие на култура на пътна безопасност сред младите хора.

Дейности:

1. Организиране на информационни и образователни кампании за превенция на правонарушенията, извършвани от младежи.

2. Инициране на нормативни промени, чрез които да бъдат въведени ефективни мерки за превенция.
3. Подбор и подготовка на специалисти във всички видове институции и организации за развитие на нагласите, знанията и умения за оказване на помощ и подкрепа на младежи с поведенчески проблеми.
4. Насочване на спортни прояви за превенция на младежката престъпност в специализираните институции за млади правонарушители.
5. Реализиране на младежките спортни организации в превенцията на детската и младежка престъпност.
6. Подобряване на достъпа до правосъдие и до качествена правна помощ за младите правонарушители.
7. Организиране на програми за пътна безопасност.

IV. ОПИСАНИЕ НА СЪВМЕСТНИТЕ ДЕЙНОСТИ, КОИТО ДОПРИНАСЯТ ЗА ПОСТИГАНЕ ЦЕЛИТЕ НА ОБЩИНСКИТЕ, ОБЛАСТНИТЕ И НАЦИОНАЛНАТА СТРАТЕГИЯ ЗА МЛАДЕЖТА

Планирани дейности по общини, приети с решение на Общинските съвети:

1. Община Търговище

№	Дейност	Срок/Период	Отговорни институции	Финансов ресурс
1.	Проект "МИКЦ – Търговище – в подкрепа на младите хора": - Кандидатстване и изпълнение на проекти по структурните фондове на ЕС, "Екипност и личностна ефективност", "Лидерство – лидерски компетенции", „Ролята на младите хора при формиране на местната политика“. - „Обучителни тренинги в социални умения“ - „ Управление на гнева и контрол на агресията“ – Ще бъдат обхванати младежки работници, специалисти в училищата, работещи в сферата на МКБПП и др. структури, занимаващи се с проблемите на младите хора	м. декември 2015 г. – м.ноември 2016 г.	Сдружение „Мисионис“, Център за младежки дейности и инициативи – Търговище (ЦМДИ), Община Търговище	Министерство на младежта и спорта (ММС)
2.	Провеждане на турнири от ученическите игри по баскетбол, волейбол, тенис на маса	м.януари-м.февруари	Обединен детски комплекс	ОДК
3.	Организиране на срещи с младежи завършващи средно образование за информиране за възможностите за трудовата им реализация	м. януари-м. декември	Дирекция „Бюро по труда“ (ДБТ)	Не е необходим
4.	Осигуряване заетост на младежите от Община Търговище, чрез устройване на обявени несубсидирани СРМ (на първичен пазар)	м. януари-м. декември	Дирекция „Бюро по труда“ (ДБТ)	Не е необходим
5.	Осигуряване на заетост на младежите от Община Търговище, чрез включване в утвърдените в Закона за насърчаване на заетостта програми и мерки за заетост и обучение	м. януари-м. декември	Дирекция „Бюро по труда“ (ДБТ)	Национален план за действие по заетостта (НПДЗ) 2016 г.
6.	Включване в обучение и заетост по проект „Обучение и заетост на младите хора“ от Оперативна програма за развитие на човешките ресурси	м. януари-м. декември	Дирекция „Бюро по труда“ (ДБТ)	Оперативна програма развитие на човешките ресурси- 2014 г.-2020 г.
7.	Осигуряване на възможност за придобиване на трудов стаж на безработни младежи завършили висше образование с цел улесняване на прехода между образование и заетост в институции от публичната администрация	м. януари-м. декември	Дирекция „Бюро по труда“ (ДБТ)	Национален план за действие по заетостта

8.	Провеждане на турнири от ученическите игри по баскетбол, волейбол, тенис на маса	м. януари-м. февруари	ОДК	ОДК
9.	Отбелязване на 17 февруари- Ден на спонтанните актове на доброта от членовете на Търговищкия ученически парламент УП	м. февруари	ОДК	ОДК
10.	Провеждане на общински турнир по тенис на маса	м. февруари	ОДК	ОДК
11.	Изготвяне на клип, свързан с употребата на наркотични вещества	м.февруари-април	Клуб на НСО	Клуб на НСО
12.	Отбелязване на 14 февруари	м. февруари	Клуб на НСО	Клуб на НСО
13.	Доброволци посещават деца от помощното училище и работят с тях по проект „Работилница за усмивки“	м.февруари-март	Клуб на НСО	Клуб на НСО
14.	Посещаване на два пенсионерски клуба	м. февруари	Клуб на НСО	Клуб на НСО
15.	Празник за деня на влюбените – 14.02.2016 г.	м. февруари	I СОУ „Св. Седмочисленици“	I СОУ „Св. Седмочисленици“
15.	Пролетен ученически лекоатлетически крос	м. март	ОДК	ОДК
16.	17-ти общински конкурс за творчество“Слово и багра“ за литература под надслов:“С книга рисувам в душата си стъпки!“.	м. март	ЦМДИ	ЦМДИ
17.	Организиране на „Ден на Русенски университет“ за запознаване на желаещите безработни лица с възможностите за обучение в университета	м. март	Дирекция „Бюро по труда“ (ДБТ)	Дирекция „Бюро по труда“ (ДБТ)
18.	Включване в обучение и заетост по схема „Младежка заетост“ от Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ /ОП РЧР/	м. март	Дирекция „Бюро по труда“ (ДБТ)	ОП РЧР 2014-2020
19.	Подаряване на мартенички на деца в неравностойно положение от гр. Търговище	м. март	Клуб на НСО	Клуб на НСО
20.	Срещи и ателиета с деца настанени в приемни семейства. Посещение на центрове за настаняване от семеен тип	м.февруари-ноември	Областен съвет на Български червен кръст (ОС на БЧК)	ОС на БЧК
21.	Обучения по метода „Връстници обучават връстници“	м.февруари-ноември	Областен съвет на Български червен кръст (ОС на БЧК)	ОС на БЧК
22.	Неформално обучения в училища	През учебната година	Областен съвет на Български червен кръст (ОС на БЧК)	ОС на БЧК
23.	Клуб „Евронавигатор“ – информационно студио с използване ИКТ на тема:“Ние и Европа“	м. януари – м.юни	II СОУ „Проф.Н.Марин ов“	II СОУ „Проф.Н.Маринов“
24.	„Музикантите от Втора“ – общодостъпна	м. януари –	II СОУ	II СОУ

	група във Фейсбук за приятели на музиката	м.декември	„Проф.Н.Марин ов“	„Проф.Н.Маринов“
25.	„Съдебната власт-информиран избор и гражданско доверие. Отворени съдилища и прокуратури“	м. януари – м.декември	II СОУ „Проф.Н.Марин ов“ съвместно със РС-Търговище	II СОУ „Проф.Н.Маринов“
26.	Кампания «Да върнем вярата в доброто» - дейности за подпомагане на абитуриенти	м. януари – м.декември	II СОУ „Проф.Н.Марин ов“	Спомоществатели, II СОУ „Проф.Н.Маринов“
27.	„Да живеят приказките за тинейджъри“ – театрална постановка на ателие „Театрална работилница“	м. март	II СОУ „Проф.Н.Марин ов“	II СОУ „Проф.Н.Маринов“
28.	Литературно четене „Поезията – ласка за душата“	м. април	II СОУ „Проф.Н.Марин ов“ съвместно с Регионална библиотека „П.Стъпов“	II СОУ „Проф.Н.Маринов“
29.	Участие на представители от ТУП в национална среща на детските и ученическите парламенти	м. април	ОДК	ОДК
30.	Екохепанинг посветен на 22 април – Ден на земята	м. април	ОДК	ОДК
31.	Традиционен общински конкурс за изработване на творби от рециклирани материали под надслов „Еко фантазии“	м. април - м.май	ЦМДИ	ЦМДИ
32.	Великденска благотворителна акция на училищния парламент за съфинансиране доизграждането на откритата фитнес площадка в двора на	м. април	I СОУ „Св. Седмочисленици“	I СОУ „Св. Седмочисленици“, спомоществатели
33.	Създаване на сертификати по обучителната система на Български младежки червен кръст за доброволците, преминали съответните обучения	м. януари – м.декември 2016 г.	ОС на БЧК	ОС на БЧК
34.	Участие на представител на Българския младежки червен кръст в Общото събрание на Областния съвет на БЧК Търговище	м. януари – м.декември.	ОС на БЧК	ОС на БЧК
35.	Общински турнир по мини футбол за купата на Професионална гимназия по туризъм и хранително-вкусови технологии	м. април – м.май	ПГ по ТХВТ „Алеко Константинов“ - Търговище	ПГ по ТХВТ „Алеко Константинов“ - Търговище
36.	Честване на 45-години класически балет - Търговище	28 април	ЦМДИ	ЦМДИ
37.	Младежки консултативен кабинет - индивидуални и групови консултации, тренинги.	целогодишно, по график	ЦМДИ	ЦМДИ
38.	Участие в прояви посветени на 9 май – „Ден на Европа“	м. май	ЦМДИ	ЦМДИ
39.	Включване в кампаниите на БТВ, свързани с опазване на околната среда	м. май - м. юни	Клуб на НСО	Клуб на НСО

40.	Участие на формациите и клубовете към ЦМДИ в национални и международни конкурси и фестивали	м. януари - м. декември	ЦМДИ	ЦМДИ
41.	Благотворителна кампания „Панаир на добрината“ – за подпомагане на болните от тежкото заболяване спинално мускулна атрофия	м. май	II СОУ „Проф.Н.Марин ов“	II СОУ „Проф. Н.Маринов“, спомоществователи
42.	Втори национален конкурс „България в картини и слово“, за литературно творчество, рисунка, мултимедийна презентация и видеоклип	11 май - 12 май	ОДК	ОДК
43.	Дарителска кампания „Да стоплим детските сърца“	м. август	Клуб на НСО	Клуб на НСО
44.	Кампания за набиране на доброволци	м. септември	Клуб на НСО	Клуб на НСО
45.	Провеждане на турнирите от ученическите игри по футбол и лека атлетика	м. октомври	ОДК	ОДК
46.	Седмица на здравословното хранене	м. ноември	ПГ по ТХВТ „Алеко Константинов“ - Търговище и РЗИ	ПГ по ТХВТ „Алеко Константинов“ - Търговище и РЗИ
47.	Включване в кампания НАРД – „Дарете час“	м. ноември	Клуб на НСО	Клуб на НСО
48.	Лекоатлетически крос посветен на 1 ноември – Ден на народните будители	27 ноември	ОДК	ОДК
49.	Провеждане на турнирите от ученическите игри по бадминтон и шахмат	м. ноември	ОДК	ОДК
50.	Коледна изложба - състезание	м. декември	ПГ по ТХВТ „Алеко Константинов“ - Търговище	ПГ по ТХВТ „Алеко Константинов“ - Търговище
51.	Отбелязване на 1 декември – „Световен ден на борба срещу СПИН“	м. декември	Клуб на НСО	Клуб на НСО
52.	Отбелязване на 5 декември – Ден на доброволеца	5 декември	Клуб на НСО	Клуб на НСО
53.	Ангелска елха	м. декември	Клуб на НСО	Клуб на НСО
54.	Годишна среща на НПО сектора в Търговище	м. декември	Клуб на НСО	Клуб на НСО
55.	Повишаване на правната култура на младите хора – запознаване с работата на МКБППМН и със Закона за БППМН и наказателния Кодекс	м. януари - м. декември	МКБППМН	МКБППМН
56.	Консултиране на малолетни и непълнолетни за преодоляване на отклоненията в поведението	м. януари - м. декември	МКБППМН, Обществени възпитатели и психолози	МКБППМН
57.	Корекционно – възпитателна работа с непълнолетни правонарушители	м. януари – м. декември	Обществени възпитатели	МКБППМН
58.	Протовайствие на асоциалното поведение на непълнолетните	м. януари - м. декември	МКБППМН	МКБППМН
59.	Провеждане на профилактични беседи с непълнолетни с административни нарушения по Закон за движение по пътищата, Закон за българските лични документи, Наредба за опазване на	м. януари - м. декември	МКБППМН	МКБППМН

	обществения ред, Закон за здравето, Закон за опазване на обществения ред при провеждане на спортни мероприятия.			
60.	Съдействие на органите по образованието за обхващане на подлежащите на задължително образование деца и за тяхното неотпадане от училище	м. януари – м. декември	МКБППМН	МКБППМН
61.	Подкрепа на млади хора настанени или напускащи специализирани институции (ВУИ, СПИ, ПД)	м. януари – м. декември	МКБППМН	МКБППМН

2. Община Омуртаг

№	Дейности	Период за изпълнение	Отговорна институция
1.	Информационна кампания за създаване на младежки организации в учебните заведения в община Омуртаг.	текущ	Община Омуртаг Училища
2.	Младежки турнир по шах.	месец януари 2016 г.	Община Омуртаг Училища
3.	Подпомагане на младежки инициативи: 1 март – Световен ден против насилието; 9 май – Ден на Европа; 31 май – Световен ден без тютюнев дим; 5 юни – Ден на екологията; 26 юни – Световен ден за борба с дрогата; 12 август – Международен ден на младежта; 21 септември – Международен ден на мира в рамките на Европейска младежка седмица; 8 ноември – Европейски ден на младежта; 1 декември – Световен ден за борба срещу СПИН; 3 декември – Световен ден за хора с увреждания; 5 декември – Ден на доброволца;	текущ	Община Омуртаг Неформални младежки организации към училищата, МКБППМН
4.	Отбелязване на Свети Валентин – Деня на влюбените – информационна кампания във всички основни и средни училища на територията на община Омуртаг по превенция на ХИВ/СПИН и болести предавани по полов път – доброволчески дейности, дебати, консултации и др.	14.02.2016 г.	Община Омуртаг Неформални младежки организации към училищата, МКБППМН
5.	Отбелязване на празника „Баба Марта“ – изработване на мартеници от доброволчески групи и благотворителен базар.	01.03.2016 г.	Община Омуртаг Неформални младежки организации към училищата
6.	Изложба на детски и ученически рисунки – „Ден на майката“.	08.03.2016 г.	Община Омуртаг
7.	Великденски благотворителен ден с участието на доброволци – боядисване на великденско яйце.	месец април 2016 г.	Община Омуртаг Неформални младежки организации към училищата, Читалищни настоятелства

8.	Инициативи, свързани с 22 април – Световен ден на Земята – почистване и облагородяване на зелени площи.	22.04.2016 г.	Община Омуртаг Младежки организации Училища, МКБППМН
9.	Организиране на конкурс за рисунка/графит/ по ЕКО тема.	месец април 2016 г.	Община Омуртаг Младежки организации Училища
10.	„Да почистим Омуртаг заедно!“ – организирано почистване на замърсени участъци и обществени места в големите населени места на територията на общината и в град Омуртаг с активното участие на младежи.	месец април 2016 г.	Община Омуртаг Младежки организации Училища, Детски градини, МКБППМН
11.	Кампания „Ние ценим гората!“ – засаждане на дръвчета.	месец април 2016 г.	Община Омуртаг Младежки организации Училища МКБППМН
12.	Инициативи за поддържане и/или изграждане на спортни и детски площадки в големите населени места на общината и в град Омуртаг.	целогодишно	Община Омуртаг МКБППМН
13.	Отбелязване Деня на Европа – поход до местността Кайника с участието на служители от общинска администрация и младежи.	месец май 2016 г.	Община Омуртаг МКБППМН
14.	Организиране на „Ученическа спартакиада“ – отбелязване на 17 май – професионален празник на всички спортисти и работещите в сферата на спорта.	17 май 2016 г.	Община Омуртаг Училища МКБППМН
15.	Организиране на почистване и боядисване на пейки и детски кътове в градските градинки и парка.	месец май 2016 г.	Община Омуртаг, Училища, МКБППМН
14.	Празничен концерт по случай 24 май – Деня на славянската писменост и култура.	24 май 2016 г.	Община Омуртаг Младежки организации Училища
16.	Празничен концерт по случай Първи юни – Деня на детето.	1 юни 2016 г.	Община Омуртаг Детски заведения Младежки организации Училища
17.	По случай 7 юни – Празника на община Омуртаг – експониране на изложба под надслов „Омуртаг – минало, настояще, бъдеще“.	3-7 юни 2016 г.	Община Омуртаг Неформални младежки групи
18.	Рисунка на асфалт под мотото „Голямото рисуване“.	юли 2016 г.	Община Омуртаг Детски заведения Младежки организации Училища

19.	По график от здравните работници по училища и детски градини, които са служители на общинска администрация, се организират лекции и беседи с ученици във всички учебни заведения на територията на общината. Темите за разискване са: - Здравословно хранене; Болести, предавани по полов път; Борба със зависимостите; тютюнопушене, алкохол, наркотици; Превенция на домашното насилие и запознаване със Закона за защита от домашно насилие; Превенция на насилието и агресията сред подрастващите; Трафик на хора; Предоставяне на плакати, диплянки, брошури и други информационни материали.	текущ	Община Омуртаг Детски заведения Младежки организации Училища РЗИ
20.	Организиране и провеждане на периодични срещи с представители на институции, работещи с деца и младежи по проблемите на насилието и агресията сред младите хора.	ежемесечно	Община Омуртаг, Отдел „Закрила на детето“ към Дирекция „Социално подпомагане“, Детска педагогическа стая, МКБППМН, Училища, НПО
21.	Организиране и провеждане на кръгла маса с участието на ученици и младежи на тема „Общината в подкрепа на младите“.	месец юли 2015г.	Община Омуртаг Младежки организации Училища
22.	Футболен турнир между отбори от населените места в община Омуртаг за „КУПАТА НА КМЕТА“.	месец август 2015 г.	Община Омуртаг Местни футболни отбори
23.	Провеждане на кампания сред учениците за популяризиране на доброволчеството за едно полезно лято „Десет мотивиращи истории“ - конкурс за идеи, като най-добрите да бъдат реализирани с участието на младежи. Кампания „Как да направим 2016 година, най-добрата година до сега“ – конкурс за идеи.	текущ	Община Омуртаг Младежки организации Училища
	Антидискриминационни кампании "Различни, но равни" – живот в мултиетническа и мултикултурна среда;	Месец септември 2016 г.	Община Омуртаг Училища Читалища
24.	Състезание с велосипеди.	месец септември 2016 г.	Община Омуртаг Младежки организации Училища
25.	Национален събор за автентичен фолклор „И си носим песента“.	месец септември 2016 г.	Община Омуртаг Министерство на културата НЧ „Нова светлина“ с. Г. Новково
26.	Ден на интензивното ходене.	месец октомври 2016 г.	Община Омуртаг

27.	"Правото да бъдем деца" – информационна кампания по популяризиране на Закона за закрила на детето;	Месец октомври 2016 г.	Община Омуртаг МКБППМН Училища
28.	12 октомври – Ден на българската община: Седмица на отворените врати – кампания за популяризиране на местното самоуправление в Община Омуртаг и Общински съвет Омуртаг.	месец октомври 2016 г.	Община Омуртаг
29.	„Да избира професия“ – кампания за популяризиране на актуалните и търсени на пазара на труда професионални направления;	месец ноември 2016 г.	Община Омуртаг, Организации, институции, частни фирми и др.
30.	1 декември - Ден за съпричастност към засегнатите от ХИВ/СПИН Червената панделка от хартиени цветя на площад "Независимост".	1 декември 2016 г.	Община Омуртаг Младежки организации МКБППМН Училища
31.	"Нека говорим открито за домашното насилие" - кампания по популяризиране на Закона за защита срещу домашното насилие.	Месец декември 2016 г.	Община Омуртаг МКБППМН Училища

3. Община Попово

№	ДЕЙНОСТИ	ПЕРИОД	ОТГОВОРНИ ИНСТИТУЦИИ	СРЕДСТВА
1.	Информационна дейност			
1.1	Кампании за социално включване на младите хора в местната общност.	текущ	Община Попово Консултативен съвет;	
1.2	Публикации в „Местен вестник“, касаещи проблемите на младите хора.	текущ	Община Попово	
1.3	Целогодишни кампании по превенция на рисково поведение сред младежи и рискови групи (ХИВ/СПИН, тютюнопушене, и други) – информационни кампании.	текущ	Консултативен съвет МКБППМН	
1.4	Популяризиране на дейностите на КСМ под мотото: „Младите хора – активни граждани на местната общност“	текущ	Консултативен съвет	
2.	Съвместни дейности с други организации.			
2.1	Среща между младежките структури в общината- МБЧК, Скаутски клуб „Антола“, училищни съвети и КС за установяване на нагласи и очаквания.	март	Консултативен съвет	
2.2	Проучване и разработване на проектни предложения, насочени към младежите по програми: „Младежта в действие“ и „Европа за гражданите“	Текущ;	Община Попово, младежки организации	Европейски средства

2.3	Разработване на нови и финализиране на проекти по мерките на програма „Еразмус +“	Текущ;	Гимназия „Христо Ботев“, ПГСС „Никола Пушкиров“	Европейски средства
2.4	Участие на местни младежи в международни проекти за младежки обмени и европейско доброволчество;	текущ	Община Попово Консултативен съвет, Младежки организации;	

3.	Формално и неформално обучение.			
3.1	Пълен обхват в училище на децата, юношите и младите хора до 16-годишна възраст; мотивиране на 17-19 –годишните за завършване на средно образование.	текущ	Община Попово Ръководствата на училищата в общината.	
3.2	Пълен обхват на учениците в училищата при реализиране на Национални програмата на МОН.	текущ	Училищата на територията на общината	
3.3	Превантивна дейност сред младежите на училищна възраст.	текущо	МКБППМН-по план	
3.4	Изведени в други институции семинари и кръгли маси-след проучване на нагласите и очакванията на младежите	Април - ноември	КС, Община Попово	
4.	Конкурси и състезания			
4.1	VIII Новогодишен шахматен турнир „Трите царя“ – Попово 2016	Януари	Община Попово Училища	100лв.
4.2	19 февруари – Васил Левски	февруари	НЧ „Св. Св. Кирил и Методий“	НЧ
4.3	3 март – 137 години от Освобождението на България.	До 25.02	Община Попово Училища	300лв.
4.4	Организиране на конкурс за мода, красота и талант	март	ПГТПЛ	100лв.
4.5	Общински преглед на училищното любителско творчество.	март	НЧ „Св. Св. Кирил и Методий“	НЧ
4.6	22 април- Световен ден на Земята – Еко – инициатива.	април	ПГСС „Никола Пушкиров“	100лв.
4.7	Купа Великден - Попово дълга дистанция – ориентиране.	02.05	Община Попово Училища	250лв.
4.8	Организиране на конкурс „Мис и Мистър Гимназия“.	май	Гимназия „Христо Ботев“	100лв.
4.9	Участие в традиционния поход „По стъпките на четата на Таньо войвода“ и прегледа на строевата песен.	29.05-2.06	Община Попово Училища Читалища	1600лв.

4.10	10ти юни – Денят на гр.Попово	До 10.06	Община Попово Училища	
4.11	Държавно първенство по коло ориентиране.	юли	Община Попово	250лв.
	Общо за конкурси и състезания			2800лв.
5.	Календарни празници			
5.1	14 февруари: Табло за валентинки	февруари	МКБППМН Община Попово	200лв.
5.2	1 март – мартенички - Световен ден против насилието.	март	Училищата читалища	
5.3	9 май-ден на Европа	май	Училищата Община Попово Читалища	
5.4	22 май-световен ден, посветен на жертвите на СПИН	май	Община Попово Училища читалища	
5.5	31 май-световен ден без тютюнев дим	май	Училища читалища	
5.6	1 юни-ден на детето	юни	Община Попово	300 лв.
5.7	26 юни-световен ден за борба с дрогата	юни	МКБППМН читалища	
5.8	12 август-ден на европейската младеж	август	Община Попово читалища	
5.9	6 септември - Съединението	септември	Община Попово	
5.10	22 септември –ден на независимостта	септември	Община Попово	
5.11	2 октомври – ден на усмивката	октомври	МКБППМН училища	
5.12	1 декември – световен ден за борба срещу спина	декември	Училища МКБППМН	300лв.
5.13	3 декември – световен ден за хората с увреждания	декември	Община Попово БМЧК	
5.14	5 декември- ден на доброволеца; „Доброволец на годината“	декември	КС,Община Попово	200лв.
5.15	Коледни и ново - годишни празници	декември	Община Попово Училища,читалища	200 лв.
	Общо за календарни празници			1200лв.
	Общо за 2016 година за конкурси, състезания и календарни празници			4000лв.

4. Община Опака

Здравословен начин на живот			
<ul style="list-style-type: none"> • Физическа активност и спортни занимания • Достъп до спортни обекти, съоръжения и до други възможности за масов спорт; • Достъп до информация за превенция на рискови практики и здравословен начин на живот; 			
№	Дейност	Период на изпълнение	Организатор
1.	Участие на състезания и турнири, организирани от община, спортни клубове, училищни първенства	През годината	Община Опака, Училищата на територията на общината,

			Хандбален клуб – Опака 1974
2.	Турнир по футбол	декември	Община Опака
3.	Осигуряване на достъп до спортни обекти и съоръжения на ученици и млади хора от общината	През годината	Община Опака, Училищата на територията на общината
<p>Развитие на младежко доброволчество</p> <ul style="list-style-type: none"> • Отношение и нагласи към доброволството; • Участие в доброволчески дейности; • Достъп до информация за възможностите на доброволството; • Информираност за ползите от доброволството. 			
№	Дейност	Период на изпълнение	организатор
1.	„Баба Марта бързала“ – отбелязване на празника в ЦДГ гр. Опака	1 март	Център за работа с доброволци към сдружение СИДУРО
2.	„Библиотека на играчките“	Август - септември	Център за работа с доброволци към сдружение СИДУРО
3.	Участие в националната кампания „Дарете час“	ноември	Център за работа с доброволци към сдружение СИДУРО
4.	Номинации за „Най-активен доброволец“ и „Рицар на добрата воля“	5 декември	Център за работа с доброволци към сдружение СИДУРО, НАРД
<p>Гражданска активност на младите хора</p> <ul style="list-style-type: none"> • Свободно време – интереси и нагласи; • Готовност за участие в избори – национални и местни; • Ангажираност на младите в обществено-политическия живот - членство в неправителствени, политически и други граждански организации; • Възможности за пълноценно участие в гражданския живот и процеса на взимане на решения; • Достъп до информация относно възможностите на младежкото участие; • Гражданско образование и обучение – проблеми; • Нагласи към дейността на институции, НПО и др. 			
№	Дейност	Период на изпълнение	организатор
1.	Провеждане на дискусия „Гражданското участие и младите хора“	май	СИДУРО, Клуб на НСО Търговище
<p>Развитие на младите хора в малките населени места и селските райони</p> <ul style="list-style-type: none"> • Достъп до образование в малките населени места и селските райони; • Достъп до обучение в малките населени места и селските райони; • Достъп до информация в малките населени места и селските райони; • Възможности за професионална и личностна реализация; • Достъп до услуги в малките населени места и селските райони; • Достъп до компютър; • Достъп до интернет; • Участие в управлението и взимането на решения на местно ниво; • Възможности за прекарване на свободното време; • Участие в младежки организации, младежки съвети и местни инициативи 			

№	Дейност	Период на изпълнение	организатор
1.	Участие в Обществен младежки съвет	През годината	Община Опака
2.	Подкрепа за участието на младежи в конкурси, състезания и олимпиади	През учебната година	СОУ „В. Левски“ гр. Опака, ОУ „В. Левски“ с. Крепча, ОУ „А. Константинов“ с. Голямо Градище
3.	24 май – ден на славянската писменост и култура	май	СОУ „В. Левски“ гр. Опака, Община Опака
4.	Коледен благотворителен базар	декември	СОУ „В. Левски“ гр. Опака
<p>Развитие на межкултурния и международния диалог</p> <ul style="list-style-type: none"> • Отношение към различието (толерантност); • Отношение към ЕС – чувство на принадлежност 			
№	Дейност	Период на изпълнение	организатор
1.	Отбелязване Деня на толерантността	16 ноември	Център за работа с доброволци към сдружение СИДУРО
<p>Ролята на младите хора в превенцията на престъпността</p> <ul style="list-style-type: none"> • Рисково и девиантно поведение; • Доверие към институциите и правоохранителните органи; • Участие в образователни кампании, информационни инициативи и кампании за превенция на рисковото поведение и престъпността 			
№	Дейност	Период на изпълнение	организатор
1.	Образователни и информационни кампании за ролята на младите хора в превенцията на престъпността	През учебната година	СОУ „В. Левски“ гр. Опака, ОУ „В. Левски“ с. Крепча, ОУ „А. Константинов“ с. Голямо Градище

5. Община Антоново

№	Инициативи, дейности	Необходими финансови средства в лева
I.	Участие на младите хора в обществения живот на общината	
1.1.	Подпомагане на младежки инициативи свързани с отбелязването на: -09 май - Ден на Европа; -12 август - Международен ден на младежта; -08 ноември - Европейски ден на младежта и др.	
1.2.	Стимулиране и подпомагане участието на млади хора в т.ч. и млади хора в неравностойно положение в художествената самодейност. Да се подкрепят желанията и възможностите за участие в общински, регионални, национални, международни прояви, конкурси, фестивали и други мероприятия.	900 лв.
1.3.	Популяризиране на изборите за Европейски парламент сред младите хора.	100 лв.

II.	Спорт и организиране на свободното време	
2.1.	Създаване на условия за системни спортни занимания на деца и младежи свободното време.	900 лв.
2.2.	Организиране на спортни игри и състезания с младежи в рамките на панаирните дни на гр. Антоново.	600 лв.
2.3.	Организиране на младежки увеселения.	350 лв.
2.4.	Участие на младежи от общината в общински, национални и международни турнири.	20 000 лв.
2.5.	Организиране на лектории за повишаване на сексуалната и здравна култура на младежите от общината.	1 000 лв.
2.6.	Организиране на спортни мероприятия за отбелязване на 17 май - Ден на българският спорт.	100 лв.
	ОБЩА СУМА	25 000 лв.

V. ОРГАНИЗАЦИЯ И КООРДИНАЦИЯ НА ДЕЙНОСТИТЕ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ

За постигане на ефективно наблюдение и контрол, реализирането на плана ще бъде подчинено на следните **принципи**:

- Прозрачност и отвореност към сътрудничество;
- Ресурсна осигуреност – финансова, техническа и професионална;
- Перспективност – дейностите са съобразени с потенциала за развитие на всички ангажирани в реализацията на плана отговорни институции, както и с политиката на Област Търговище за работа с млади хора и приоритетите на Европейската общност;
- Недопускане на дискриминация, въз основа на религиозни и политически убеждения, етническа принадлежност и други принципи.

Държавната политика за младежта се провежда от Министерски съвет чрез министъра на образованието, младежта и науката. В приетия през 2012 г. от Народното събрание Закон за младежта се регламентират задълженията на държавните органи на национално и регионално ниво, на местните органи на самоуправление и на младежките организации в процесите на планиране и реализация на младежката политика.

Областните управители, в съответствие със Закона за младежта и Националната стратегия за младежта 2012-2020 г. осигуряват и координират провеждането на държавната политика на територията на областта чрез изготвяне на областен годишен план за младежта.

Кметовете на общини са пряко отговорни за планирането и провеждането на младежката политика в общините. Те, заедно с Общинските съвети, осигуряват отчетност, публичност и прозрачност на общинските политики за развитие на младежта, като предоставят на областните управители общинския годишен план за младежта за текущата година и отчет за изпълнение на дейности за предходната година.

Активността на кметовете и общинските съвети в изпълнение на Националната стратегия за младежта осигурява по-висока степен на отзивчивост към нуждите на

младите хора и съответствие с принципите на Европейската харта за участието на младите хора в живота на общините и регионите.

Младежките организации осигуряват младежко участие и представителство при формулирането и изпълнението на политиките за младежта. Младежките организации работят в тясно сътрудничество с централните, регионалните и местни органи. Младежките съвети координират интересите на младите хора в различни области – образование, култура, спорт, екология, здравеопазване, труд и социална политика и др. чрез:

- Участие във формирането, осъществяването и оценката на младежката политика;
- Застъпнически кампании;
- Международно младежко общуване;
- Сътрудничество с общинските и държавни органи на администрацията.

Чрез развитието на Националната информационна система за младежта, администрирана от Министерството на образованието, младежта и науката, ще се осигурява надеждна информация за потребностите на младите хора, както и за планирането, управлението, наблюдението и оценката на политиките за младежта на национално, регионално, областно и общинско ниво.

VI. ДЕЙСТВИЯ ПО НАБЛЮДЕНИЕ, ОЦЕНКА И АКТУАЛИЗАЦИЯ НА ОБЛАСТНИЯ ПЛАН ЗА МЛАДЕЖТА

Наблюдението и контролът ще се осъществяват чрез:

- Организиране и управление на цялостното изпълнение на плана;
- Регулярна комуникация между всички участващи по плана;
- Оценка на управлението на плана;
- Регулярни срещи и контакти между партньорите за осигуряване на оптимална координация и ефективност на дейностите;
- Трансфер на опит.

VII. РЕД И НАЧИН ЗА ОСИГУРЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ПУБЛИЧНОСТ НА ПЛАНА

За да се осигури ефективност на дейностите за отразяване на степента на активност на заинтересованите страни, в Интернет страниците на Областна администрация и общините редовно ще се публикуват информационни материали и снимков архив, отразяващи изпълнението на плановете за младежта.

За постигане на максимална публичност по плана се предвижда:

- Медийно представяне на областния и общинските планове;
- Осигуряване на информация на всички заинтересувани страни - периодично медийно отразяване;
- Пресконференции по време на изпълнение и за представяне на постигнатото в рамките на плана и резултатите от него;
- Регулярно представяне на актуална информация за развитие на плана.